

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2013

NR 2

2013-06-11

Gunnebo

Hilda Sparre var den sista enskilda ägaren av Gunnebo. 1949 sålde sterbhuset herrgården till Mölndals kommun.

Hilda Sparre hade vid sin död varit bosatt på Gunnebo i närmare 60 år. Gården nämns redan 1396 vid ett gårdsbyte men kom att bli mest känd som bostad åt John Hall d.ä. som 1778 köpte egendomen. Hall betraktades då som en av landets rikaste män. Gunnebo blev sommarresidens åt familjen Hall. John Hall avled 1802 och gården blev änkesäte åt hustrun. Sonen John Hall d.y. kom på obestånd på grund

av vidlyftiga affärer och fick 1807 begära sig i konkurs. Han slutade sina dagar i Stockholm 1830, totalt utblottad. Efter Halls konkurs såldes Gunnebo på auktion 1833 till slaktarmästaren John Carlsson för 6.700 riksdaler banco.

På bilden ovan ses Gunnebo från söder enligt akvarell av J. F. Weinberg 1795.

Årets vackraste Västgötabok 2012 handlar om Gunnebo slott, dess trädgårdar och historia. Läs mer om Årets vackraste på sid 2.

Föreningen för Västgöralitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
Epost: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Sekr. Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattnästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Christina Ström, Skarstad. 0512-205 19
vatteljuset@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-187 42
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Göteborg. 0762-11 40 31
ritwa@herjulfsson.se

Niklas Krantz, Göteborg. 031-44 04 53
b2_gods@hotmail.com

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2013: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och
december. Författare ansvarar för innehållet i egna artiklar.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Leif Brunnegård, Asklanda
Britt-Marie Dahllöf, Källby
Annika Forssell, Uppsala
Gunnar Jacobsson, Gössäter
Christoffer Johansson, Skånings-Åsaka
Anna & Johan Jonsson, Vänersborg
Jonas Modig, Stockholm
Curt Olsson, Göteborg
Ing-Britt Persson, Gökhem
Christer Swenson, Skövde

Årets vackraste Västgötabok 2012

Årets vackraste Västgötabok 2012 är en mycket genomtänkt
och välplanerad bok om Gunnebo slott, dess trädgårdar och
historia.

Gunnebo. Historien, hantverket, trädgårdarna, maten heter boken
som är på drygt 250 luftiga sidor i stort format. Författare är:
Eva Kewenter och Gunnel Carlson medan Ralf Turander och
Tomas Yeh svarar för de många bilderna.

Förlaget heter Arena som glädjande nog slår vakt om den
svenska boktryckarkonsten genom att låta trycka boken hos
Elanders Fälth & Hässler, Mölnlycke.

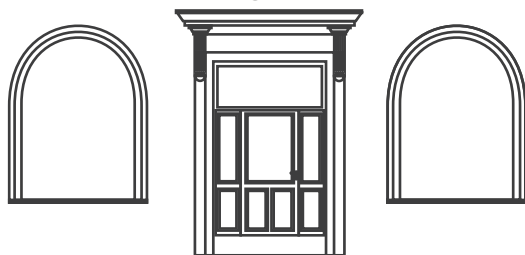
För grafisk form svarar Jörgen Nordqvist och boken är
tryckt med Bodoni BE på 150 grams Multi Design original
white. Gamla akvareller, ritningar och mängder av nya färg-
bilder skapar en ram som känns passande till ett lustslott med
vackra och nyttiga trädgårdar.

Föreningen för Västgötalitteratur har beslutat att för 2012 dela
ut ett Hedersnämmande till en bok som lyckats med konst-
stycket att förena vetenskaplig skärpa med vackert utförande.
Boken är rentav rolig ibland, och ger dessutom intressanta
glimtar av livet i Västergötland i tidig medeltid.

Boken behandlar den annars så sorgligt bortglömda yngre
västgötalagen och heter *Nytt ljus Över Yngre Västgötalagen. Den
bestickande teorin om en medeltida lagstiftningsprocess*. Författare är
professor Göran B Nilsson i Lidköping och boken har getts ut
av Rättshistoriskt bibliotek. Boken är ett mycket gott hantverk
där ornamentiken från en liljesten vid Leksbergs kyrka gett
underlag till de vackert illustrerade sidor som skiljer de olika
avsnitten i boken.

För omslag och grafisk form svarar Pablo Sandoval. Tryck
och bindning har skett vid Tallinna Raamatutrukikoda, Tal-
linn, Estland. Även de har gjort ett mycket bra arbete, men
visst bör vi försöka slå vakt kring de svenska tryckerierna.

MATS REHNSTRÖM *Rara böcker, bibliografi & handskrifter*

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS NYHETSBREV

- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstroem@svaf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstroem.se

Björngatan 17 A • 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 • 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00

Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Generalens böcker

Två av trettioåriga krigets främsta generaler var släkt genom att deras fäder var sysslingar och båda härstammade från häradshövdingen Brun Svensson i Dala (R).

Torsten Stålhandske hade sina krigiska talanger från sin farfar som hade varit överste för en fana Västgöta ryttare (Sven Andersson). Hans far var född på gården Söderbo – nuvarande Mariedals slott – i Ova socken i Västergötland år 1587. Fadern flyttade till Finland och gifte sig med en finsk adelsdam. Två söner föddes på gården Hummelsund i Borgå, Torsten och Sven. Som övers-telöjtnant följde Torsten kung Gustav II Adolf då han år 1630 erövrade Pommern och Leipzig. Torsten Stålhandske förde befäl över Finska rytteriet och utnämndes till general omkring 1635 och deltog sedan i de flesta krigshändelser under det mångåriga kriget. Under slaget vid Breitenfeldt kom han med sin styrka att stå sida vid sida med sin släkting generalen Lennart Torstensson som förde befäl över artilleriet.

Mot slutet av det 30-åriga kriget drog Torstensson och Stålhandske med sina styrkor från Tyskland in i danska Jylland. Först var Torstensson som vid jultid 1643 slog sig överraskande in över holsteinska gränsen och trängde sig fram till Limfjorden där han upprättade högkvarter i staden Haderslev. Stadens borgare tvingades betala betydande brandskatter mot löfte att staden ej skulle brännas. Ganska snart anslöt sig Torsten Stålhandske med sitt rytteri och föll in i staden Ribe.

Torsten Stålhandske tillhörde en adlig svensk familj som flyttat till Finland, där Torsten blev född på ett gods vid Borgå 1594. Det mesta av sitt liv hade han tillbragt i krig. Utstyrd med stadigt stigande militär rang slogs han med den svenska hären under det 30-åriga kriget. Berömd för sin vilda tapperhet och beryktad för sin dryckenskap, och det säger inte så lite om en officer i trettioårskriget, beskriven som liten och undersätsig med betydande fysisk styrka. Det berättas att när tillfångatagna fientliga officerare fördes fram till honom hälsade han dem med ett handtryck så kraftigt att blodet sprang fram under deras naglar.

Denne krigare hade som vana att stjäla böcker var han kom åt. Inte för att stilla sin läslust, utan mer av begär efter jordiskt gods. Samma dag han slagit sig genom danska gränsen slog han en dansk ryttaravdelning på 1 900 man. Därefter drog han in i Århus och stal böcker ur Århus Domkyrka och från biskopens eget bibliotek samt från närbelägna katedralskolan i Ribe. Krigsbytet omfattade 1092 verk bundna i 898 band, teologisk och humanistisk litteratur.

Efter sin framgångsrika stöldturné gjorde han halt vila i Torstenssons huvudkvarter vid Haderslev. Här insjuknade Torsten Stålhandske i mars, och på påskdagen den 21 april 1644 dog han. Hans stridsrop ”Hakka päälle” – slå till – hade tystnat.

Mindre än ett år före sin död hade han gift sig med Kristina Horn. Bröllopet stod i Stettin där han uppehöll sig för att kurera en blessyr han erhållit under slaget vid Leipzig. Kristina Horn, som också var av en finlandssvensk adelsfamilj, hade betydande bokliga intressen. Hon följde sin man till Danmark och det ligger nära till att anta att hon påverkade sin man till det testamente som angav Åbo Akademi som mottagare av krigsbytet.

Efter Stålhandskes död reste Kristina Horn med liket och boksamlingen till Stralsund. Här måste hon vänta ett helt år på lämpligt fartyg för överfart till Finland. Först i juli 1645 kom hon, den döde och boksamlingen till Åbo. Det följande året blev böckerna överlämnade till akademien. Stålhandske själv blev begravd i Själarnas kor, Åbo Domkyrka, där liktal hölls den 3 augusti 1645. En magnifik gravvård i svart och vit marmor finns än idag att beskåda.

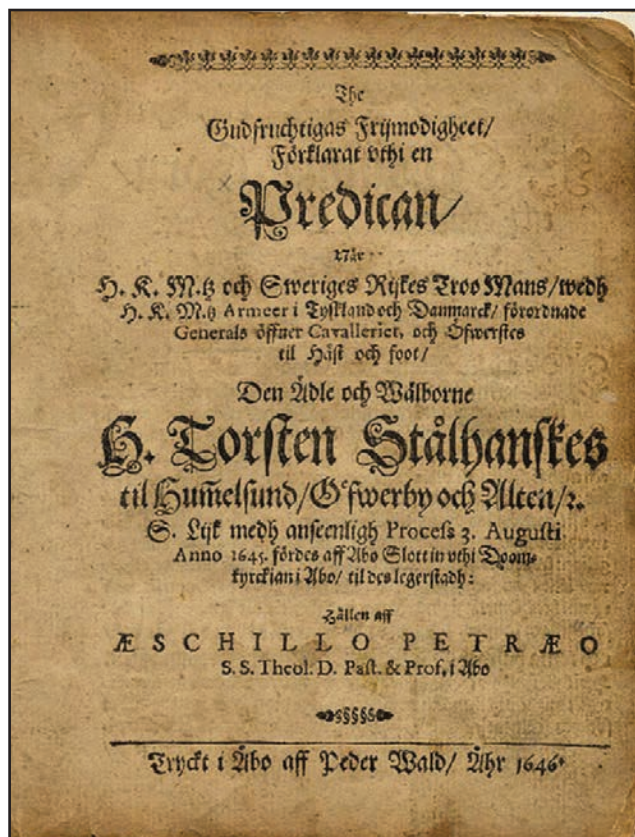
Det bibliotek där böckerna fanns brann ner till grunden 1827 och endast fyra av de 898 banden finns kvar.

Bild: Åbo akademis bibliotek.

En kuriositet i sammanhanget är att general Stålhandske samtidigt med kriget i Europa förde en strid om sin adliga ätts placering på riddarhuset i Stockholm. Bakgrunden till denna strid var att det i Finland levde en familj med namnet Stålhandske som inte skall förväxlas med de västgötska stålhandskarna. Båda familjerna hade adlats men man kom inte överens om vilken av dem som hade introducerats på riddarhuset. Under general Stålhandskes bortavaro i kriget hade representanter för den finska familjen sökt vinna företräde framför den andra. Uppenbarligen pågick denna tvist åtskilliga år och fick aldrig sin slutliga lösning då ätten på svärdssidan dog ut. Senare tids forskning har kommit fram till att det var de västgötska stålhandskarna som först blev introducerade d v s år 1625.

Om Stålhandske hade fått uppleva krigsslutet så hade han säkert blivit lika hyllad och uppburan som sin släkting, Lennart Torstensson blev.

Likpredikan över Torsten Stålhandske 1645. Åbo Akademis Bibliotek.

Hjo fängslar med småstadens charm

Staden Hjo hade jag ofta hört talas om, men jag hade inte besökt den lilla staden vid Vättern förrän lördagen den 6 april 2013. En av anledningarna till att jag slutligen hamnade i Hjo var, att min far ofta och med stor värme hade berättat om sitt första och enda besök i den lilla trästaden. Lennart Gahrn (1928-2012) började redan på 1940-talet resa runt i Sverige med tåg och cykel för att uppleva historiska minnesmärken och historiska bygder. Från Stenstorp vid stambanan gick då en smalspårig järnväg ned till Hjos hamn vid Vättern.

Anlände min far med detta lokomotiv till Hjo? Foto: Lars Gahrn.

En upplevelse av småstaden

Min far kom åkande med denna järnväg en kväll. Konduktören gick igenom vagnarna och tände fotogenlamporna i vagnarna. Tåget körde ner till hamnen, och där kom en patrullerande polis ned från staden för att titta till den högst beskedliga och obetydliga folksamling som uppstod, när resenärerna steg av tåget. Här mötte han den svenska småstaden, och han glömde aldrig denna upplevelse. Han strålade så ofta han berättade om sitt besök, och han berättade ofta. Tyvärr kom vi aldrig att besöka Hjo tillsammans. Anledningen var sannolikt, att järnvägen från Stenstorp hade lagts ner. Till den svenska småstaden borde man nog anlända med järnväg, helst smalspårig! Från Hjo fortsatte han ned till Brandstorp, och därifrån åkte han med en motorbåt över till Visingsö. Storm uppstod, och efteråt sade en kvinna, som var med på båten, att det kunde ha gått mycket illa. I så fall hade dessa rader inte blivit skrivna.

I detta hus vid torget inryms "Salong Grönköping". Foto: Lars Gahrn.

Här skall man fotografera!

Den 6 april 2013 skulle Föreningen för Västgötlitteratur hålla sitt årsmöte i den 600-årsjubilerande staden. När Niklas Krantz frågade mig, om jag ville följa med till Hjo, kunde jag givetvis inte tacka nej, och där nere vid hamnen stod tåget eller rättare sagt ett tåg. En liten spårstump finns kvar nere på kajen, och där står ett litet ånglok med några godsvagnar bakom sig. Hade just detta ånglok dragit det tågsätt, som förde min far till Hjo för mer än 60 år sedan? Strax intill ligger ångfartyget Trafik vid kajen. Hon var överdragen av presenningar och hade inte lämnat vintervilan. Staden överträffade förväntningarna. Här finns påkostad trähusarkitektur med mycket snickarglädje. Staden har klarat sig ifrån förstörande tillväxt. De gamla husen har fått stå kvar, och de moderna inslagen i bebyggelsen är lyckligtvis få. Här finns mycket att se. Lätt oroligt frågade Niklas Krantz: "Du fotograferar inte mycket!" Han tyckte nog, att i en sådan stad bör man fotografera överallt och hela tiden. Därför befarade han tydligen, att jag inte var riktigt frisk. Jag hade dock tagit många bilder medan han var inne i Midmans antikvariat, men det kunde ju inte han veta.

Vi är Grönköping!

Att hans livskamrat Anna Jolfors var fullt frisk, behövde man däremot inte betvivla. Hon är fotograf, och det sade oupphörligt klick var hon än gick fram. Staden är gammal och firar 600-årsjubileum 2013. I Hjo berättar man, att där finns åtminstone en invånare, som har varit med om stadens 350-årsjubileum. Tydligen har man för ett antal årtionden sedan firat 350-årsjubileet av de första bevarade stadsprivilegierna. Ett 350-årsjubileum och ett 600-årsjubileum med mindre än ett århundrade emellan kan föra tankarna till Grönköping. Hjo har beslutsamt arbetat för att framstå som verklighetens Grönköping. (Enligt veckobladet ligger Grönköping som bekant mellan Skövde och Hjo.) Denna inriktning har varit mycket lyckad och dragit mycket folk till Hjo.

Charmig småstadsbebyggelse vid ett lugnt torg. Foto: Lars Gahrn.

Stor längtan efter småstaden

Småstaden har en stor plats i våra hjärtan. Grönköpings popularitet överraskade veckobladets medarbetare redan på 1920-talet. Nils Hasselskogs artiklar och dikter samlades i årsböcker med början 1927. Förlaget hade varit tveksamt, men förlag och författare fann med glad förvåning, att böckerna ständigt måste tryckas i nya upplagor. Intresset var stort. Efter ett världskrig, många revolutioner och ständiga motsättningar ute i världen fanns ett behov av att drömma sig tillbaka till lugnet och tryggheten i de svenska

Niklas Krantz och Lars Gahrn äter glass med Vätterns is i bakgrunden. Foto: Anna Jolfors.

småstäderna under förkrigstiden. Småstadens stora händelser var behagligt obetydliga och kanske rentav roande i all sin litenhet. Min far fångades av småstadens charm på 1940-talet, och jag åkte dit för att uppleva något liknande. Den ostörda idyllen har visserligen aldrig funnits, och under ytan kan man hitta åtskilligt, men viss verklighetsbakgrund finns onekligen. Åk till Hjo, då kan ni själva förnimma en fläkt från en annan värld!

Värmande glass vid Vättern

Har då småstaden inte några nackdelar? Givetvis har den sådana. Niklas Krantz, Anna Jolfors och jag upptäckte en nackdel med Hjo. Där är kallt. Sjöstäder är mycket behagliga på sommaren, men på vintern drar det kallt från sjön. (Jag har gått vakt i Karlskronas örlogshamn under december månad 1975, och därför visste jag vad man kunde vänta sig av Hjo.) Vättern hör till Sveriges kallare sjöar, och denna vår hörde till de kallaste, som vi har varit med om. En glassförsäljare hade öppnat denna lördag, men kunder såg jag inte till. Man kunde inte låta bli att tycka litet synd om honom. ”En så här kall dag borde till och med glass kännas varm och värmande”, tänkte jag och köpte en bägare med tre kulor. Jag satte mig på en hamnbänk med Vätterns is i bakgrunden och åt glass. Efter en stund fann jag för gott att ta på mig mina handskar. Anna Jolfors fotograferade denna bisarra syn, ty i den ort, som vill vara verklighetens Grönköping, hör det till, att man skall ta bisarra fotografier. Man måste ta seden dit man kommer och ställa upp (eller sitta ner) för fotografierna. Hur som helst, glassen smakade bra, och jag skulle nog tro, att den värmd mig också. Vi var överens om, att till Hjo borde man återvända – men kanske i första hand på sommaren. Även vi hade blivit fångade av småstadens charm.

Lars Gahrn

Ny historisk Trollhätteroman

För något år sedan kom det ut en historisk roman med titeln *Fritt fall* och den handlade om levnadsförhållanden i Trollhättabygden för 150 år sedan. Författaren hette Allan Johansson och har ett förflutet som journalist på Trollhättans Tidning. Han har nu skrivit en ny roman och det är en fortsättning på den förra, den nya heter *Nordkap*. Det är namnet på Trollhättans äldsta bevarade hus och i det bodde romanens huvudpersoner på 1860-talet. Det var en tid då Sverige snabbt förändrades med ångmaskiner, järnvägar, industri, tidningar, politisk medvetenhet och en begynnande turism. Dessa nyheter kom också till Trollhättan och bildar en bakgrund till de händelser som skildras i *Nordkap*. Allan Johansson kan sin lokalhistoria och bakom hans roman ligger ett omfattande och berömvärt forskningsarbete.

Medlemmar i familjen Andréasson är huvudpersoner i boken och Edvin är en trygg familjefar. Han arbetar på en verkstad, senare känd som Nydquist och Holm, som tillverkar lokomobiler. En av bokens höjdpunkter är när Edvin får förtroendet att i Karlstad visa upp den nykonstruerade lokomobilen Loke för häpna och förundrade värmälningar. Hans son Johan bidrager också till Sveriges modernisering, han bygger järnväg mellan Stockholm och Göteborg. En annan son är murarhantlangare och bär tunga tegelbördor upp till tornet på Trollhättans kyrka, som håller på att byggas. Familjens döttrar får också tidigt lära sig att arbeta, både i hemmet och som pigor i prästgården och på turisthotellet. Mamman i familjen heter Josefine och är fint skildrad, hon är en arbetsam, duktig och prätig maka och mor som föder många barn och sköter städning, matlagning och tvätt under primitiva förhållanden. Hon är porträtterad på ett sätt som får läsaren att förstå kvinnors tunga arbetsbörda under 1800-talet.

Social realism är inget nytt i svensk litteratur, Vilhelm Moberg och Ivar Lo Johansson bland andra har berättat om det gamla Fattig-Sverige. I *Nordkap* beskrivs också hur arbetarfamiljer lever i armod. Vägglöss, utedass, trångboddhet, superi, hjärtlös fattigvård, arbetslöshet, klasskillnad och hunger ingår i många tillvaro. Den skildras verklighetstroget av Allan Johansson och med god känsla för svenska språket, han får romanens gestalter att framstå som levande människor och läsaren att känna stanken från latrintunnor, smuts, dåliga magar och svett. Skickligt ger han också en bild av den lilla staden Trollhättan och dess omgivningar under 1800-talet och han har förmågan att på ett fångslande sätt levandegöra människorna som bodde där.

I boken berättas också den tragiska historien om en ung flickas plötsliga död. Det befaras att hon bragts om livet och flera personer misstänks för mordet. De kan dock inte bindas vid dådet men till slut avslöjas mördaren under dramatiska omständigheter. Den mordhistorien ger boken spänning och är skickligt insprängd i den sociala och historiska skildringen av ett Trollhättan i förfluten tid.

Allan Johanssons nya bok är betydligt bättre än hans förra, språket flyter lättare och handlingen är mer omväxlande, underhållande och spännande. Det gör att en ny bok om familjen Andréassons öden säkert kommer att välkomnas av många läsare.

Tore Hartung

Allan Johansson, *Nordkap*. Johanssons Förlag 438 s

Historisk spänningsroman av Lidköpingsförfattare

Länge har Anita Gustafsson varit ensam om att vara romanförfattare i Lidköping. Nu har hon dock fått sällskap av Eva-Karin Berglund som nyligen debuterat med boken *Prästernas tid*. Den är den första delen i en trilogi som heter *Sanningens väg*. *Prästernas tid* är en historisk spänningsroman och författaren visar i den att hon är både kunnig och beläst i svensk historia.

Bokens handling utspelas under flera sekler, från medeltid och ända fram till modern tid och ger författaren rika tillfällen att med inlevelse berätta om gångna tiders rysliga händelser. I boken förekommer det bland annat mord, självmord, våldtäkter, förfälskningar, testamentsbråk, incest, giftblandning, mordbrand, häxtro, barnarov, otrohet, religiös fanatism, mobbning och sviken kärlek. Dessa ingredienser borgar för att boken blir fängslande och att läsaren med spänning följer handlingen. Intrigerna är inte de lättaste att följa, men med beundransvärd skicklighet lyckas författaren lotsa läsaren genom seklernas alla brott begångna främst av fanatiska präster.

Det är i den småländska byn Garderås som romanens både historiska och nutida händelser utspelas. Det är en liten by, beskriven på ett humoristiskt och realistiskt sätt och dit kommer den tioåriga Petronella och hennes mamma 1970. Petronella är intresserad av historia och börjar likt en Kalle Blomkvist att gräva fram byns nedstygade hemligheter. Senare, som tonåring, får hon hjälp av sina kamrater och trots att de utsätts för livsfara lyckas de lösa mysterier, klara upp mord som begåtts och hitta gärningsmän till andra brott.

Personteckningen i boken är genomgående svartvit, skurkarna är genomruttna och skumma medan deras motståndare är sympatiska och hederliga. I många romaner anses detta vara klandervärt men Eva-Karin Berglund har faktiskt lyckats ge trovärdighet och personlighet åt sina gestalter och de passar väl i sina roller. Särskilt fäster man sig vid skolvaktmästaren och hedersmannen PersAnders som gläder läsaren med att tala en utpräglad och fin västgötska.

Författaren har en sann berättarglädje, men den kan ibland locka henne till långa utvecklingar. Så till exempel när hon berättar om Sara Videbeck, Pontus, Jakob och Magnus De la Gardie och när hon i slutet ger en förvisso sann och fin turistiskildring av Lidköping. Detta sker i god lokalpatriotisk anda men tillför inget till romanen.

Som många andra nytutmåna böcker är *Prästernas tid* tryckt utomlands, i Lettland närmare bestämt. Det kan förklara en del slarvfel, så stavas till exempel den ärevärdiga möbel som finns i många hem, i boken chiffonge.

Prästernas tid är en debutroman och som sådan har den sina brister men den är väl värd all aktning och läsare av historiska spänningsromaner har att med förväntan se fram emot kommande delar av trilogin.

Tore Hartung

Eva-Karin Berglund, *Prästernas tid*. Idus förlag 528 s

Spriten lockade flygande turister

Törstiga turister? Idag kan även amatören med en vanlig kamera fånga tranor på bild vid Trandansen. Foto: Hans Menzing

Det var spriten som förde tranorna i strida strömmar till Hornborgasjön, men för att ingen skall beskylla denna stiliga fågel för flygfylleri så skall jag genast erkänna att det var brännvinspotatisen som lockade. När vi älskar färsopotatis så vill tranorna ha potatis som övervintrat. Den innehåller mer socker och energi.

Visserligen påstods det i min ungdom att denna frusna vinterpotatis hade börjat jäsa så att tranorna blev lite snurriga av dieten. Det skulle förklara trandansen för tranorna var som tröga svenska män, de dansade ogärna nyktra.

Bara förtal

Men det är förtal, idag utfordras tranorna vid Trandansen mellan Skara och Falköping med skattefinansierat korn, och de är fler och mer dansanta än någonsin. Uppskattningsvis är det 100 000 tranor som på hösten flyger söderut från Sverige, 60 procent av dem är strävsamma par som ägnat Norrlandssemestern till att fostra nya ungar medan resten är just årsungar och tranor som inte fått ihop det.

Turisterna som hänger runt matbordet vid Trandansen har också ökat våldsamt, det kan vara upp till 26 500 tranvänner där samtidigt. Det är annat än i min ungdom då en handfull blåfrusna entusiaster hukade borta vid sågen och fick nöja sig med att skymta tranorna långt borta vid skogen.

Turistattraktion

Så trandansen vid Hornborgasjön har blivit vårens stora attraktion i våra bygder och till hjälp för alla intresserade har nu Clas Hermansson och Alf Karlsson skrivit en vacker bok med många bilder på tranor i alla sammanhang.

Här får vi massor av basfakta om vad tranorna äter, var de övervintrar, hur de räknas och hur de lever. Där får vi också läsa om höstflyttningen, som inte är samma stora turistevenemang men minst lika intressant.

I år har kylan försenat tranorna, men sedan smällde det till och turister och tranor möts i tiotusental vid Trandansen. Då är denna trevliga, faktarika och lättlästa bok till god hjälp. Där får man förklaringar till det mesta på ett lättsamt sätt. Och de som skriver har umgåtts med tranor sedan 50-talet så de vet vad de skriver om.

Hans Menzing

Tranorna vid Hornborgasjön. Författare: Clas Hermansson och Alf Karlsson. Illustrationer: Göran Löfwing plus en lång rad naturfotografer. Utgivare: Hornborgasjöns fältstation. 96 sidor med massor av färgbilder. Pris 150:- + ev. porto 39:-.

FLOBY ANTIKVARIAT

Öppet : söndagar 13-19 (hela året)

Tfn 0515 40940, 40773

Sparrarnas Gunnebo-exlibris

Många samlar på böcker, men somliga har en ovanligare inriktning: De samlar exlibris, det vill säga konstfullt utförda ägarmärken, som klistras in i böckerna. Bland de eftertraktade sällsyntheterna finns Sparrarnas exlibris med Gunnebo på. Friherre Carl Sparre och hans maka Hilda flyttade in på Gunnebo 1889. Hon ärvde lantstället efter sin mor 1922 och gav det i arv till sina döttrar 1948. Dessa sålde egendomen till Mölndals stad 1949. Mellan 1889 och 1949 har alltså böcker, tillhöriga familjen Sparre, funnits på Gunnebo.

Sparrarna skulle bli kvar på Gunnebo

Man lägger märke till, att namnet Sparre inte förekommer på detta exlibris. I stället ser man en bild av Gunnebo herrgårdsbyggnad, och under denna står namnet Gunnebo. Det var alltså tänkt, att böckerna skulle tillhöra Gunnebo och bli kvar i huset trots arvskiften. Men Sparrarna hade tänkt, att Gunnebo – och följaktligen även boksamlingen – skulle förbli i ätten Sparres ägo, ty över Gunnebo ses ätten Sparres vapen, krönt av en friherrekrona. Som sköldhållare ser vi två hjortar, bundna av ett band om halsen. Även de kommer från adelsvapnet. Friherrliga ätten Sparre har nämligen Sparrevapnet som hjärtsköld i en sköld med fyra fält. I två av de fyra fälten ser man en springande hjort med bägge frambenen i luften och med rött halsband. Hjorten själv är silverfärgad. (Frithiof Dahlby och Jan Raneke, *Den svenska adelns vapenbok*, Sthlm 1967, s. 204-205.)

Ett klassicistiskt utformat exlibris

Uppbyggnaden av detta exlibris påminner om en klassicistisk renässansfasad. Gustaf Wasas bibel (1541) hade en titelsida av liknande slag, och andra böcker från renässans och barock hade snarlika titelsidor. Vissa detaljer är av särskilt intresse. Pelarkapitälerna är joniska alldeles som på Gunnebos norra fasad. Längst upp till vänster och till höger finns en upphängd klädnad, ett vanligt klassicistiskt motiv, som återfinns på kakelugnen i fru Halls sängkammare och i östra sängkammaren på övre våningen.

En släkting formgav detta exlibris

Gunnebos exlibris är signerat längst ned till höger. Där står ”U W 18”. Göran Larsson, förutvarande bibliotekstjänsteman på

Göteborgs Universitetsbibliotek, har skänkt ett exemplar av detta exlibris till Mölndals Hembygdsförening. Han skriver: Detta exlibris gjordes av Ulf Wendel 1918. Han gjorde fler exlibris. Av mig kända: Artur Wendel 1918, Georg Wendel 1919, Ulf Wendel 1919. Ulf Wendel skall ha varit sjukgymnast i Göteborg. Vi tackar Göran Larsson för dessa intressanta uppgifter. Det är mer än en tillfällighet, att Ulf Wendel gjorde Gunnebos exlibris, ty Sparrarna var släkt med Wendels. Dessutom gifte sig Margareta Sparre 1922 med Georg Wendel, och härom berättar Lasse Larsson i sin bok ”Sparrarna på Gunnebo” (2000, s. 63-66).

Sparrarnas bokskaup finns kvar på Gunnebo

Sparrarna hade en för sin tid omfattande boksamling. Fru Halls garderob, som finns innanför hennes sängkammare, inreddes till bibliotek med vackra väggfasta bokskaup. Dessa grönmålade skap finns alltjämt kvar och hyser Margareta Sparres böcker, som hon skänkte till Gunnebo. Fristående bokskaup tillverkades och ställdes upp i västra förmaket på övre våningen. Efter flera årtionden uppe på herrgårdsvinden har dessa vackra skap, som vittnar om Sparrarnas goda smak, nu återigen kommit till heders och återfinns som utställningsskaup nere i receptionen i husets källarvåning.

Både bokskaup och exlibris vittnar om Sparrarnas stilkänsla och goda smak. Böckerna har tack vare Margareta Sparre kommit hem igen, men enstaka böcker med exlibris kan under hennes eller moderns tid ha kommit på drift. Exlibrissamlare och Gunnebovänner har all anledning att hålla ögonen öppna.

Lars Gahrn

Midnattstankar

Birgitta Rudberg hör hemma lika mycket i Skara som i Uppsala. Hon är dotter till domprosten, sedermera biskopen i Skara Yngve Rudberg. Hon har givit sin far en ömsint och framför allt humoristisk biografi. Birgitta Rudberg har för övrigt skrivit mycket i en rad olika ämnen och genrer, alltid läsvärt och tankvärt. Hennes profession är numera författare och förläggare. Som yrkesaktiv var hon lektor i pedagogik och psykologi. Från den tiden finns läroböcker från hennes hand. Men det är som berättare som hon har etablerat sig.

Birgitta Rudberg berättar om människor och saker som har varit. Hon skriver spännande och ruskiga historier. Hon återger barns otroliga och roliga missuppfattningar av psalmer och sånger i succéboken ”Det är saligt att samla citron”. Hon har gett ut reseskildringar och må-bra-böcker. Kanske ska man inte bli förvånad, eller också är det just vad man ska bli. Förvånad och förundrad, för nu har hon gett ut en tänke-bok, på fri vers, med en gammal människas reflektioner.

Boken är liten till formatet men stor till innehållet. Birgitta Rudberg har inte bara en penna som flyter, hon har en klar tanke och ett varmt hjärta. Hennes egen situation med ständigt värkande artrosor binder henne på plats, men i tanken och anden är hon fri. Hon delar med sig av livsvisdom på ett till synes enkelt och lättläst sätt, men varje vers och varje ord öppnar till mer för den som vill meditera och fortsätta på egen hand.

Aforismen är inte en alldeles enkel konst. Det är lättare att kunna använda sig av en ordmängd. Men den tvingar till disciplin och genomtänkt. Det avslöjas obarmhärtigt om man har något att säga, eller inte. Birgitta Rudberg ger av sin erfarenhet, klokhet och trotsiga glädje. Hon blir en medmänniska i ett samspråk. Det är läsvärt och tankvärt.

Anders Alberius

Midnattstankar: Birgitta Rudberg på Samba förlag, Uppsala.

Fyrtio- och femtiotalens Lidköping skildras i memoarbok

Gunnar Zettersten tog studenten i Lidköping 1958 och har i sitt yrkesliv varit verksam som naturvårdare i olika befattningar. Om detta har han efter sin pensionering berättat i fem volymer som han kallat *Mitt naturvårdsliv*. Han fick då blodad tand som författare, för nu planerar han en självbiografi i tre delar som han kallar GZ:s liv. Första delen, *GZ växer upp*, har nyligen publicerats.

I boken berättar författaren om sin barndom och sina skolår men också om sin tid som värnplikting och han skriver om sin utveckling från rädd småskoleelev till en framåt gymnasist. Hela sin uppväxt bodde han på den Thunska gården, belägen på Repslagaregatan 20. Där omgavs han av sina släktingar, 12 personer, och där fanns också Thuns bageri, känt för sitt goda bröd.

Thunska gården var en av dessa släktgårdar som det fanns många av i Lidköping och där de boende levde i god gemenskap. Zetterstens skildring av sin gård är ett av de bästa kapitlen i boken, miljöer och personer är nog och kärleksfullt skildrade. Där eldar bagarmästaren Verner Thun ugnen, hans hustru knådar degen, arbetarna cyklar tidigt på morgonen till sina jobb på Meken eller Sockerbruket och Gunnar, hans bror Arne och kusinen Egon leker och roar varandra. GZ:s mamma är en god mor som månar om sina barn och gläder sig åt att under femtiotalet få ett bekvämare liv med WC och elspis. Pappa Paul är en idealist, hängiven Rödakorsare och verksam som schackspelare och esperantist. Han har också en ledande roll i Excelsiorföreningen, som har en torpstuga ute vid Villa Giacomina och där tillbringar familjen Zettersten mycken tid. GZ påstår att hans intresse för natur, friluftsliv och ett enkelt liv grundlades där.

I småskolan vantrivs GZ, han har ett talfel, utstående öron och är blyg. Han tycker också att han blir orättvist behandlad av sina fröknar och följderna blir då att han skolkar. I klass fyra trivs han bättre och när han kommer in i läroverket, pesen kallad av Lidköpingsborna, börjar han uppskatta skolan. Han får 17 lärare, de flesta tycker han om och i boken ger han träffande skildringar av de originella pedagogerna Osten, Ada, Linda och Andromis. De följde också med GZ upp i gymnasiet, där han också trivs och ivrigt deltar i föreningslivet.

Naturligtvis har han extraknäck och sommarjobb, han skrapar plåtar på bageriet och lär sig där uppskatta färska småfranska, i Lidköping kallade vattenbröd, han är springpojke och trädgårdsarbetare. Under flera år är han hjälpredd på Föreläsningssamfundet, som innan TV-åldern samlade stor publik i Samrealskolans aula. När Vikingsågar, i Lidköping känt under namnet Krajen, brann samlar han skrot bland brandresterna och säljer det med god förtjänst. En sommar skriver han också i NLT. En del av inkomsterna spenderas vid vattentornets korvkiosk, där moset ansågs vara bäst i stan.

Av sin pappa Paul inspirerades GZ att läsa, från ungdomsböckerna hittade han vägen till vuxenlitteraturen och han lånar gärna böcker av den legendariske bokvännen Ivar Johansson på ABF:s bibliotek i Folkets Hus, men blir senare trägen besökare på Stadsbiblioteket, där han kommer på god fot med stadsbibliotekarien Jörgen Elgström.

Gunnar Odhner har nyligen skrivit två självbiografiska romaner om sin uppväxt i Lidköping. De utspelas under samma tid som GZ:s memoarer men är litterära, språkligt utsökta och fyllda av finstämda iakttagelser och ungdomspsykologi. Zettersten har inga litterära ambitioner, han berättar handfast och

fantasilöst om sin uppväxt. Han måste ha ett väldigt personligt arkiv att ösa ur för hans bok är fylld av utdrag från brev, dagböcker och texter från gratulationskort och han återger också långa stycken från skoluppsatser och tidningsklipp. Detta medför tyvärr att hans bok verkar självupptagen och fylld av mindre intressanta, ovidkommande detaljer. Läsare kommer också att sakna illustrationer, GZ var ju medlem i läroverkets fotoklubb och borde ha fullt upp med foton från den tiden och de hade gjort boken mer lättläst och intressant. Boken GZ växer upp är dock, trots anmärkningarna, ett värdefullt tidsdokument som ger goda inblickar i livet i Lidköping för inte så länge sedan.

Tore Hartung

Böcker. Gunnar Zettersten, *GZ växer upp*. Vulcan förlag, 252 s

BISKOP BRASK
1513 2013

www.brask2013.se

Tidan alltför uppskattad!

Staten har alltid varit bra på att uppskatta sina undersåtar. Ibland alltför bra, som när det gällde ån Tidän. Landshövdingen Harald Strömfelt fastställde på 1690-talet att fall i Tidän som varit skattebefriade egentligen tillhörde Kronan och därmed var skattepliktiga. Karl XI som hade urusla statsfinanser var förstås lycklig och utsträckte denna idé även till andra vattendrag.

Först på 1800-talet var det någon som lyckades visa att allt byggde på ett förfalskat dokument från 1282 där alla större vattendrag ansågs tillhöra Kronan. Under nästan 300 år hävdade alltså Kronan helt felaktigt sin rätt.

Detta och mycket annat spännande berättar den flitige och kunnige Åke Möller i en fortsatt granskning av vattenkraft och vattenverk vid Tidän i forna tiden i nya numret av årsskriften från Ullervad-Leksbergs hembygdsförening. Där berättas mycket om verksamheten, men där finns också ett mycket imponerande bildsvep hämtat ur Erik Nykvists efterlämnade bilder som förvaras hos Julia Byalag. Vidare presenterar Håkan Reibeck Lars Johansson under vinjetten Profilen.

Hans Menzing

Årsskrift för Ullervad Leksbergs hembygdsförening. Redaktion: Åke Möller och Lars Johansson. Cirka 60 sidor.

Riddarens Antikhandel
Säljer Köper Värderar Böcker Antikviteter
www.antikvariattriddaren.se

Mariestadsvägen 2
540 16 TIMMERSDALA
Hemadress: Katorp 4

Mats Bergström
Bokhandlare
kakelmats@telia.com

0706 747574 0511-81248
Öppet: mån-lörd

Trollbunden av Tidan

Det började med att jag var på jakt efter *Eldens återsken*, Sigfrid Siwertz inlevelsefulla tidsskildring av första världskrigets Sverige. Resultatlösa internetökningar och ett antal antikvariatsbesök med oförrättat ärende hade fört mig till en av Göteborgs större, mer välsorterade boklädor i bättre-begagnat-nischen. Men ett närmast hänfyllt svar på min förfrågan fick illusioner att spricka. Jag, som alltid betraktat antikariat som samhällets minne – som aldrig sinande källor till sedan länge bortglömda guldgruv – fick veta att Sigfrid Siwertz kunde ingen bokhandlare med överlevnadsinstinkt hålla i lager. ”Det kan gå tio år innan någon frågar efter en av hans böcker och så får man fyrtio kronor för besväret.”

Med en röst blandad av irritation och vädjande stod jag på mig och bad om en adress, ett telefonnummer eller en hemsida med vars hjälp *Eldens återsken* äntligen kunde bli min. Jodå, det fanns ett ställe som möjligtvis kunde svara mot mitt behov – Böckernas hus i Tidan. En Konsumhandel på den karga västgötsläppen hade blivit antikariat, fick jag veta.

Åter i hemmet ringde jag in min förfrågan och kunde några dagar senare sprätta upp ett kuvert innehållande den efterlängtrade titeln. Inte för 40, utan 25 kronor.

Där kunde det hela ha slutat om jag inte varit klok nog att spara det lilla kuvert med information om lokala sevärdheter och om Böckernas hus som medföljde försändelsen. I gott och väl ett och ett halvt år hade jag sedan dessa lappar liggande i arbetsrummets fönster. De blev föremål för en eller annan kastad blick och flyktiga tankar om att man borde åka dit, men tillfället tycktes aldrig komma.

Ett släktärende till Örebro gav mig den ursäkt jag behövde för att med kartbokens hjälp söka mig fram till Tidan. I stället för ännu en tröstlös biltur längs E20 bjöd jag mig själv på en förvåntansfull morgon, kretsande kring vad den kulturella rastplatsen skulle ha att erbjuda.

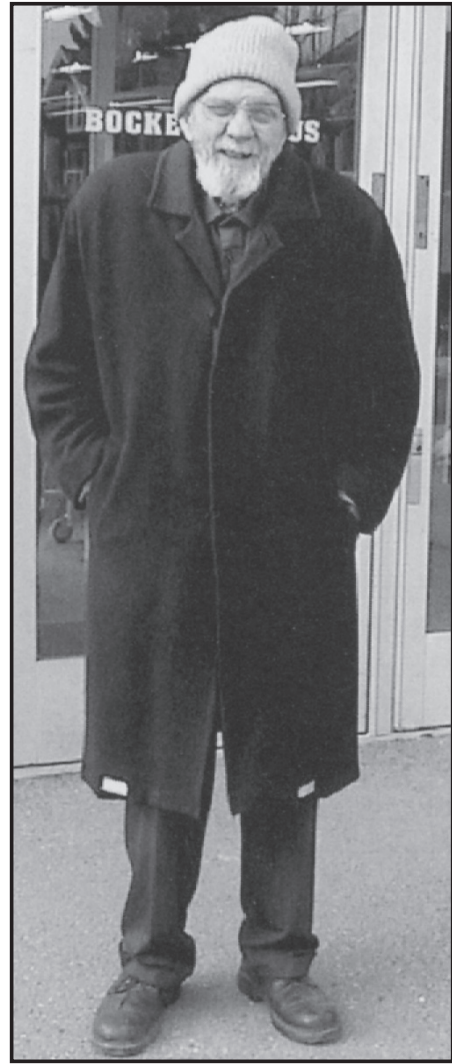
Böckernas hus – 380 kvadratmeter med hyllor fyllda till brädden – framstår just som en rastplats, inte bara i bilresandets bokstavliga bemärkelse, utan också från stressens och de snabba kastens vardag. En avkopplingens oas att sjunga långsamhetens lov i. I den mage där oro alltför ofta mal och i de tankar där bekymmer gärna gör sig påminda, infann sig ett behagligt lugn under de timmar jag vandrade hylla upp och hylla ned. Inte förrän mobiltelefonen – en otäck påminnelse om den värld som väntade utanför – ringde en halvtimme in i mitt besök tycktes det över huvud taget gå upp för innehavarna att det fanns en kund i bokhandeln.

En befriande kontrast till påflugenheten i vilken kedjebutik som helst!

En samling litterära porträtt av Sven Stolpe, en annan samling historiska personteckningar signerad Herbert Tingsten, en biografi över Skarabiskopen Anders Fredrik Beckman, Sven Lidmans på sin tid kritikerrosade men nu bortglömda roman *Huset med de gamla fröknarna* samt texter av teologen Waldemar Ruin plockades ned i den gröna plastkassen. Hade bara tid och pengar funnits skulle kassen med lätthet kunnat bli till kundvagnar. Det småsömniga lilla västgötska samhället visade sig vara en förklädd litterär metropol. Till skillnad från många andra antikariat är detta en plats man måste besöka – inte bara för att den är så tillfredsställande att vistas på, utan också för att samlingarna inte lagts ut på internet.

Om denna fantastiska plats på jorden kan man också läsa i en utmärkt artikel i en till det yttre anspråkslös och stencilrad tidskrift vid namn *Alla tiders böcker*. Artikelförfattaren Samuel Karlsson tar allitterationen till hjälp för att berätta om ”Bättre begagnat bland bullar och bönder”.

När jag läser antikvariatsägaren Bo Björkdahls uttalanden, som präglas av vetskap om att göra en stor kulturgärning i det lilla, faller ännu några bitar på plats. ”Jag ser böckerna som tysta vänner”, berättar han och fortsätter: ”De står i hyllan och väntar på att bli omhändertagna av en intresserad köpare. Det gör inget om det tar flera år innan det inträffar.”

Bo Björkdahl fotograferad i boken *Huset med de tysta vännerna*, 2004. Både Björkdahl och hans efterträdare Lars Angshed avled i början av 2013. Böckernas hus är för närvarande stängt.

Precis så var det med mig och *Eldens återsken*. Boken hade mitt osynliga exlibris på insidan och det var ut till ett av industridöd märkt småsamhälle på den västgötska slätten, inte till det pulse-rande Göteborg, som jag fick söka mig för att vi skulle mötas.

Där kommersiellt tänkande antikvariatsägare uteslutande ser till omsättningstiden har Bo Björkdahl en förvaltarfilosofi som tillåter kopior att ligga i en gammal järnaffär eller i någon annan lagerlokal. Obetalbar är Björkdahls kommentar till varför butiken håller stängt på söndagar, den dag då Tidan lever upp till följd av en omfattande loppmarknadsverksamhet:

”Bevare mig väl. Det är så mycket folk på loppmarknaden att jag skulle bli helt invaderad om jag hade öppet på söndagar. Det är nog lugnast att ha stängt.”

Måndag till lördag är det emellertid öppet. För både bokfyndens och den inre sinnesfridens skull kan ett besök varmt rekommenderas. Lova bara att inte komma för många på en gång, då kanske Bo Björkdahl stänger portarna en dag till ...

Johan Sundeen

Artikelförfattaren är fil. dr. i Idé- och lärdomshistoria, verksam vid Högsolan i Borås.

”Trollbunden av Tidan” ingår i Johan Sundeens essäsamling *Reflektioner från periferin: Böcker, bildning och idédebatt*. Boken kan beställas från johan.sundeen@hb.se till en kostnad av 150 kronor.

Paradklädd gav han order om sin egen arkebusering

Någon gång mellan 1818 och 1832 föll en flicka från Varola för en fältväbels lockelser. Fallet resulterade i två personers hädangång och i tillkomsten av en visa i två versioner.

Centralfiguren i dramat, soldaten nr 15 Stoltz, försattes i den unika och makabra situationen att ge order om sitt eget avdaga-
tagande.

Stoltz var soldat i Varola by, sydost om Skövde. Där bodde, helt nära hans torp på mon, också fästmon Anna. Regimentet kom under en marsch till Varola och Stoltz fick en stunds permission. De unga två talade om förlovning till pingst. När beväringen marscherade mot Axvall stod Anna vid smedjan i korsvägen. Stoltz såg inte den blick hon gav fältväbeln. Här är det upplagt till ett drama där trolösheten hos en ung flicka får oväntade och bloddrypande konsekvenser. Det är närapå självagt att den folkliga diktningen skulle ta tag i de skakande händelser som följde på flickans falskhet. Varolavisan, som den populärt kallas, – den har sannolikt en längre och berättande titel – är i original ett svåråtkommet dokument. I uppteckningar förekommer den i två versioner. Den ena och förmodligen ursprungliga uppvisar styckevis svår håla i versfötterna. Den senare har tuktats i rytmen och fått en avvikande upptakt. Korpral Stoltz kallas huvudpersonen i den senare varianten från 1900-talet, men samtidigt berättas om att han ställde in sig i ledet. Det skulle snarare tyda på att han blott var soldat.

Emellertid. Pingsten kom och med den Anna för att delta i festligheterna på Axevalla hed. Men i stället för att söka upp Stoltz sniker hon i väg till fältväbeln. Stoltz får ett tips om att hon finns i lägret. Efter långt letande hittar han henne i väbels tält:

*Men Stoltz träder in och en syn där han såg
hans fästmon i famnen på fältväbeln låg.*

Vid revejlen morgonen därpå ställer sig Stoltz slutet och stum i väbels tropp. När denne kommenderar Givakt! står Stoltz trotsig och tvär med armarna stödda uppå sitt gevär:

*Å stå ej din drummel och glo under lugg
röt fältväbeln och lyfte sitt hugg.*

Stoltz griper då musköten i pipan och måttar ett dråpslag mot väbels huvud. Slaget utdelas med sådan kraft att kolven brister. Väbeln dör på stunden.

Nu går det ett helt år innan nästa möte med beväringen. Stoltz har suttit i häkte och kungen, Karl XIV Johan, har skrivit under dödsdomen. Det är inte otänkbart att monarken, fransman som han var, såg förmildrande omständigheter i detta passionsdrama, men krigslagarna krävde livs pliktande för livs utsläckande.

*Till arkebusering av Karl Johan dömd
satt Stoltz uti häktet av andra förglömd.*

Arkebuseringen ägde rum vid den s k Galgabacken i hedens nordöstra hörn. Här i Krabbaskogen löper en liten ås. På den stod "folkskarors brokiga ring". Anna var kanhända där, tror vi-
san. Kanske var det hon som gav till ett skri när allt var förbi.

Nedanför kullen marscherar regimentet plutonsvis upp, trumslagare i täten, och formerar fyrkant. Stoltz kommer, vak-
tad av en väbelstropp. Han är paradklädd och går med stadiga steg och frimodig blick. Det kommenderas på axel gevär och fyrkanten öppnas så att Stoltz kan komma in. Han håller ett avskedstal och tackar för troget kamratskap.

Stoltz förs bort, han går lika lugn som han kom nedanför åsen i Krabbaskogen. Där har han själv fått gräva en liten grop. När han klivit ner är han synlig från höften och upp. Han sätter sig ner på kanten. Bakom honom står kistan på en granrisbädd. Stoltz avböjer att få en bindel om ögonen, men på hans uni-
form fästs över hjärtat en liten måltavla för att underlätta siktandet. Exekutionspatrullen utgörs av soldater ur andra kompanier. Ingen av Stoltz kamrater ingår i den.

Den sista fasen i dramat får ett makabert drag; den dödsdömde ger själv order om sin avrättning. Det är alltså Stoltz själv som kommenderar eld. Han pekar mot hjärtat och säger: – *Rätt så, I kamrater.*

Och ekot upprepade skotten på nytt, tillbaka sjönk kroppen hans ande har flytt.

Ingvar Kjörck

Artikeln publicerades i Göteborgs-Posten 1978 och återges här med tillstånd av författarens dotter.

Stoltz grav pekades ännu vid 1900-talets början ut av ortsbefolkningen. Ingvar Kjörck har tillsammans med en annan hängiven skildrare av västgötsk personhistoria, Jörgen Elgström, försökt att hitta den men tyvärr utan framgång.

Bokdagar Special **Lörd-Sönd 20-21 juli** **i Od kl. 11-18**

Det är inte Bokmässan i År!
Planeras till nästa år.

2013 har vi Bokdagar Special:

**Ett helt hus med
redan lästa böcker! -
"Sommarbokloppis"
Välkommen!**

21 juli föreläsning kl. 15 **"Medeltida byggmästare i Norden"**

**Jan Svanberg tar Dig med på en
spännande berättelse om hur skickliga
yrkesmän byggde våra medeltida kyrkor
och borgar i Sverige
och om hur arbetet organiserades.**

Jan Svanberg är professor em. & svensk
konstvetare, med specialitet vårt medeltida
konstarv. Aktuell med boken: "Medeltida
byggmästare i Norden"
Biljetter kan förbokas. 0513-60029

Crea Diem Bokcafé i Od

www.creadiem.se

0513-600 29

Skalden Johan Anders Wadman

Skalden Johan Anders Wadman, ett stort namn i Göteborg, och även i Partille. En av Wadmans mest kända strofer ”Min lilla vrå bland bergen” handlar om ett litet hus i Öjersjö i Partille. Den byggd i Göteborg där Wadman bodde i slutet av sitt liv revs 1932. Den låg också vid sidan av ett berg, Kvarnberget. Men numera kan man bese Wadman själv uppe på berget, i Vasaparken i Göteborg.

”Jag vet en vrå emellan bergen, en liten vrå, som tillhör mig, där ingen flärd innästlat sig, där ingen oskuld skiftat färgen. Vart än mig ödet kasta må, jag längtar åter till min vrå, min lilla vrå bland bergen...”

Johan Anders Wadman föddes som prästson i Karlskrona 1777, studerade i Lund och Åbo. Kom till Göteborg 1810 och blev kvar till sin död 1837. Wadman bodde granne med Kvarteret Enigheten och var så även medlem i Klubben Enigheten, grundad i slutet av 1700-talet, där man fortfarande gärna ägnar sig åt litteratur. Wadman förblir deras huvudperson.

Den allt som oftast utblottade Wadman hjälpte sin vän Carl Fredrik Weltzin med pengar så att han skulle bli färdig med sin läkarutbildning. När Weltzin hade etablerat sig tackade han med att ordna arbete för Wadman, han fick tjänst som sjukhus-skrivare och direktör. De arbetade tillsammans under bara en kortare tid men vänskapen bestod. Under större delen av livet levde Wadman på att sälja sina strofer, renskriva korrektur och agera extralärare. Nya kläder hände det att han fick av beställarna, inför underhållningen han brukade bidra med. Wadman förblev ogift, en tam mård var närmaste sällskap. De fick hålla sig till en enkel diet, sill och potatis varje dag, värmd i kakelugn. Sprit slutade Wadman med helt under de senare åren och en läkare lär ha sagt att han den stackaren dog av nykterhet.

Om du blir bjuden, som bondens gäst, ger han dig allt vad han själv har bäst. Fast du arbetar som häst för plog, kan du ändå ej förtära nog. Värden med gästen super i tross, tills de begynna lufvas och slåss. Och du bärs hem till din Maja, skrämig och full som en kaja.

I juni 1869 avtäckte sällskapet Göta Par Bricole en minnesvård i Lorensbergsparken i Göteborg. En bronsbyst av Johan Peter Molin. Där står han fram till år 1946 då han flyttas till Kronhusparken, nära hemmet. 2000 flyttas skulpturen tillbaka till Lorensbergsparken, till en ”vrå” intill Stadsbibliotekets vägg. År 2012 var det dags för nytt flyttkort. Biblioteket skall byggas ut och Johan Anders fick skriva sig på ny adress, i Vasaparken. Att det området även kallas Skojarebacken gör ju inte platsen sämre.

J A Wadman begravdes på Stampens kyrkogård i Göteborg i februari 1837. Begravningsofficianten blev inte populär då han

valt den typ av text som brukade tas fram vid begravningar för kriminella och andra mindre uppskattade. Vännerna däremot, mindes en stor man med fina texter och modiga insatser vid koleraperioden runt 1834. Det enkla gravkorset försvann med tiden. 1935 kunde man med hjälp av beskrivningar från ögonvittnen, peka ut platsen igen. Göta Par Bricole var beredd för ännu en insats, en till minnesvård beställdes till kyrkogården. Den höga stenen med bronsrelief av Oscar Högström restes inför en ceremoni vid 100-årsdagen av Wadmans död.

Huset Karslund, drängstugan vid Stora Hålsjön i Öjersjö, ägdes på sin tid av Wadmans vän, köpmannen Pehr Backman. Wadman satt där och skrev i längre perioder. Stugan är privatägd och har blivit ett ärende i detaljplaneringen av området och riskerar att rivas. När huset på Nedre Kvarnbergsgatan skulle rivas 1932 höjdes många röster även då. I början av 1980-talet gjordes en större utgrävning där och man fann stora delar av Göteborgs första kyrkogård från mitten av 1600-talet. Numera uppfylls platsen av lekande barn.

Anna Jolfors

En ny bok om Wadman är på väg ut i handeln ”J A Wadman. Hans liv, hans skaldekonst och Göteborg 1814-1837” (Magnus Berg, A-Script Förlag 2013).

Föreningen för Västgötalitteratur

Protokoll från årsmöte i Hjo 2013-04-06

Årsmötet hölls i den 600-årsjubilerande staden Hjo. Kommunstyrelsens ordförande Karin Hulmarker hälsade välkommen. Därefter berättade stadsarkitekt P G Ylander, i egenskap av jubileumsgeneral, om de aktiviteter som kommer att ske under året. Ett nytt kulturkvarter Pedagogien, skapas bestående av tre byggnader; Samskolan (1860-talet), Medborgarhuset (1950-talet) och biblioteket (1988). Alla kulturverksamheter samlas på så sätt under samma tak och får en ny gemensam entré. Den första etappen invigs den 17 maj med bl a fyra intressanta utställningar; 1) Svensk Tenn – som startades av Estrid Ericsson, bördig från Hjo. 2) Tre personliga porträtt av tre trästäder i Sverige (Eksjö, Hjo, Nora). 3) Hjomotiv – Hjo staden i konsten och 4) Trä äger.

§1 Mötet öppnas

Ordförande Johnny Hagberg hälsade 55 mötesdeltagare välkomna och förklarade mötet öppnat.

§2 Val av mötesordförande och mötessekreterare

Johnny Hagberg valdes till mötesordförande och Annicka Berggren valdes till mötessekreterare.

§3 Val av två justerare

Till justerare, som jämte ordförande, justerar protokollet valdes Niklas Krantz och Anna Jolfors.

§4 Fastställande av dagordning

Dagordningen godkändes.

§5 Årsmötets behöriga utlysande

Kallelse till årsmötet har skett via Meddelandet nr 1, som skickats ut till samtliga medlemmar den 10 februari. Årsmötet ansågs behörigt utlyst.

§6 Verksamhetsberättelse för år 2012

Verksamhetsberättelsen upplästes och lades till handlingarna.

§7 Fastställande av bokslut

Skattnästare Sven-Olof Ask presenterade årsbokslutet för år 2012. Under året har Peringskiölds Monumenta tryckts till en stor kostnad och delvis bekostats av medel, 200.000 kr, ur Assars Larssons fond. Årets underskott blir ca 54.000 kr. Föreningens ekonomi god.

Bokslutet fastställs.

§8 Revisionsberättelse

Revisionsberättelsen upplästes och lades till handlingarna.

§9 Ansvarsfrihet

I enlighet med revisionsberättelsens förslag ges styrelsen ansvarsfrihet för det gångna räkenskapsåret 2012.

§10 Val

Till ordförande för verksamhetsåret 2013 väljs Johnny Hagberg (omval).

Antal styrelsemedlemmar fastställs till oförändrat 9 stycken.

Styrelseledamöter som väljs på 2 år 2013-2014:

Sven-Olof Ask, Annicka Berggren, Tore Hartung, Christina Ström (samtliga omval).

Följande styrelseledamöter kvarstår 1 år 2013:

Ritwa Herjulfsson, Gerd Ljungqvist-Persson, Hans Menzing, Clary Winberg, Niklas Krantz.

Val av ordinarie revisorer 1 år:

Gunnar Hagström och Lars Berg (båda omval).

Val av revisorssuppleanter 1 år:

Erik Gustafsson och Göran Englund (båda omval).

Val av valberedning:

Omval av Thomas Johansson och Håkan Brander. Nyval av Göran Midman, som också utses till sammankallande.

§11 Fastställande av årsavgift

Årsavgiften blir oförändrad. 100 kr för enskilda medlemmar och 125 kr för äkta makar /sambor/ institutioner.

§12 Verksamhetsplan för 2013/14

Två bokauktioner är inplanerade under hösten; 12/10 och 16/11 samt en auktion i mars 2014.

Plats: Vara församlingshem. Föreningen deltar som vanligt i Bok- och biblioteksmässan i Göteborg i september.

§13 Årets vackraste västgötabok

Till årets vackraste västgötabok valdes: Gunnebo : historien, hantverket, trädgårdarna, maten av författarna Gunnel Carlson och Ewa Kewenter. Fotografer: Ralf Turander och Tomas Yeh. Boken är formgiven av Jörgen Nordqvist och utgiven av Bokförlaget Arena.

Ingen av författarna eller övriga medverkande till boken var närvarande vid mötet.

Ett hedersomnämmande gavs till boken Nytt ljus över Yngre Västgötagalen av professor Göran B Nilsson. Boken är formgiven av Pablo Sandoval. Göran B Nilsson var närvarande och fick sitt diplom.

§14 Övriga frågor

Inga övriga frågor

§15 Avslutning

Mötet avslutas och ordförande tackade för visat intresse.

Annicka Berggren
Sekreterare

Johnny Hagberg
Ordförande

Justeras:

Niklas Krantz, Anna Jolfors

Mimers brunn
Arkeologi Etnologi & Historia i Västra Götaland
Årgång 2 2008 Nummer 1

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skafta en egen prenumeration på *Mimers brunn - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland*

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info:
vatteljuset@telia.com eller tel. 0512/205 19

När Tidaholm ökade farta!

Tidaholm är en ung stad, bara drygt 100 år. En arbetarstad länge styrd även politiskt av disponenterna vid stadens stora arbetsplatser tändsticksfabriken och bruket. Så det blev en kamp när staden uppstod, en klasskamp. Tidaholms kommun håller på att dokumenteras på alla sätt, i varje socken verkar det pågå arbete med att skriva bygdens historia, allt i samarbete med Vuxenskolan. Här är det Tidaholms hembygdsförening som presenterar en mycket lockande och läsvärd bok om Tidaholms första 50 år som stad, och bakom denna satsning står som så ofta en studiecirkel.

Många bilder

Det var förstås Tidaholms bruk och än mer tändsticksfabriken Vulcan som skapade underlag för orten att växa från 180 personer 1850 till 2 888 när orten blev köping 1895. Och dessa företag hade sina ledare, som på den tiden kallades disponenter, med i den politiska ledningen, vilket verkar konstigt med dagens ögon eftersom politikerna ofta gjorde affärer med sig själva som disponenter.

Boken är mycket trevligt upplagd. Till största delen är det en genomgång år för år med korta texter och massor av bilder. Det är en bra blandning, allvarliga händelser blandas med underhållande historier. Allt ses förstås från Tidaholms perspektiv, som när det berättas om Ivar Kreugers död i Paris 1932, en händelse som förstås allvarligt påverkade tändsticksstaden Tidaholm. Kanske var det sorg på sina håll också 1945 när stadens stolthet på fotbollssidan, TG&IF, blev utslaget i tredje och avgörande matchen i kvalet till allsvenskan.

Oroligt ibland

Inledningen är ett par lite längre artiklar som beskriver den i-bland oroliga starten. 1906 gick det så långt som till en upplöpp

där ridande militär från Skövde inkallades. Nästan som Ådalen alltså, men här gick det fredligare till.

Vägen till stad var krånglig, disponenterna drev på och i-bland protesterade arbetare. Fast oftast var de nog lite försiktiga, de kunde riskera jobbet. Och det slutliga beslutet kom nästan efter en kupp av disponent Victor Johansson vid bruket. Och när dammet lagt sig så stod där en politisk ledare för staden som hette – just det, Victor Johansson.

Här finns massor att lära om hur politiken kunde fungera ännu för hundra år sedan i en stad där arbetarna dominerade men där företagen i kraft av pengar och inflytande avgjorde.

Och nog känns det verkligen märkligt att i en annons 1890 läsa en uppmaning till barnfamiljer att flytta till Tidaholm för här kunde flickorna få jobb. Ännu när de var barn. Ändå var detta bara 15 år efter den våldsamma branden på tändsticksfabriken där 46 unga kvinnor, flera av dem barn, omkom.

Boken är mycket omväxlande och inte minst imponerar sätet att utnyttja de många bilderna så att de kompletterar varandra, och inte slår ut varandra som annars ofta sker. Resultatet har blivit mycket lockande och läsvärt även för en läsare långt ifrån Tidaholm.

Hans Menzing

Bazarlänggorna i Tidaholm

Tidaholm i ord och bild 1910 – 1959. Redaktion: Arne Axelson och Jan-Åke Johansson tillsammans med en studiecirkel vid Vuxenskolan. Utgivare: Tidaholms Hembygdsförening i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan i Tidaholm. 325 sidor med massor av gamla bilder och andra illustrationer.

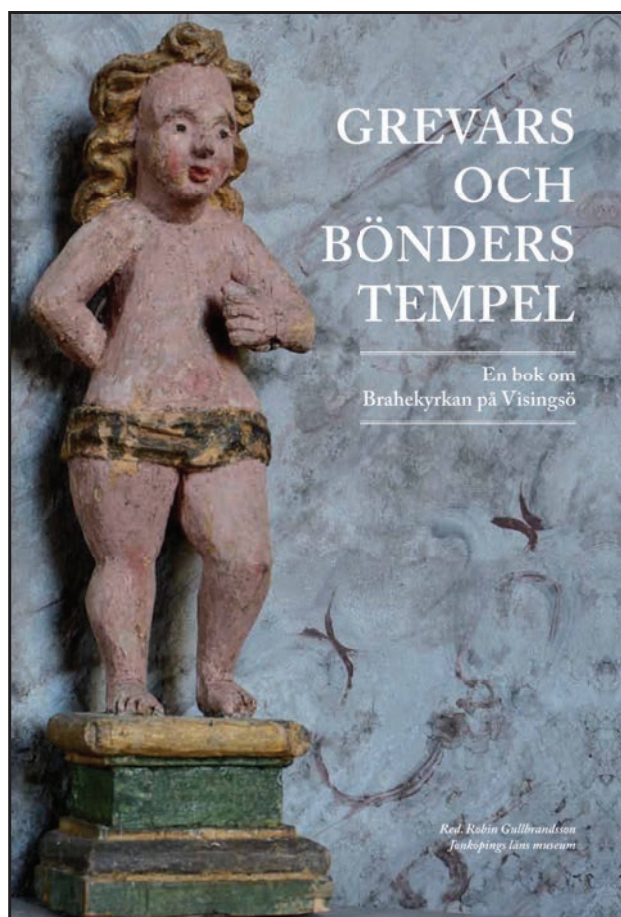
Antikvariat Tranan
Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Antikvariat Asken

25.000 böcker i butik
10.000 böcker på www.bokborsen.se

Stockholmsvägen 30, Mariestad
0501-14373, 0739-446013
Öppet fre 13-18, lör 10-13

Grevars och bönders tempel

Nu har boken *Grevars och bönders tempel* utkommit. Den berättar om den unika Brahekyrkan på Visingsö, en av landets mest fascinerande kyrkor. "Grevars och bönders tempel" är resultatet av två års arbete av nitton olika författare och forskare som trängt in i kyrkans och platsens rika, tusenåriga historia.

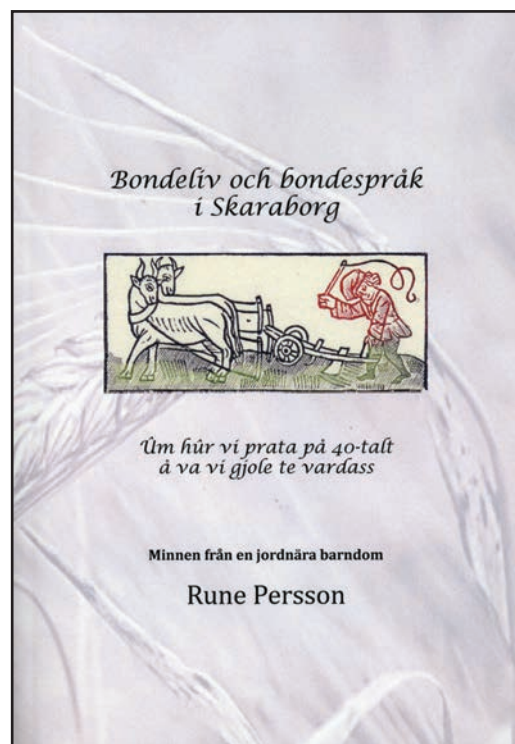
Boken är samtidigt en värdig avslutning på den tio år långa restaurerings- och konserveringsprocess som Brahekyrkan gått igenom.

Du får ta del av flera olika aspekter av Brahekyrkan i tid och rum, från vikingatid till vår egen tid. Är kyrkan byggd på platsen för en vikingatida stormannagård? Var kung Sverker den äldre byggherren? Varför hittar vi flera bilder av den heliga Birgitta i kyrkan? Vad hade greve Per Brahe för ambitioner när han skapade det slösande rika kyrkorummet? Vad berättar Brahefamiljens grav om 1600-talets syn på liv och död? Vilken musik utövades i Brahekyrkan? Flera frågor lyfts i boken. Flera sanningar ifrågasätts.

Boken omfattar 452 s i stort format och är mycket rikt ill.
Pris 250 kr + frakt.

Bondespråk ur minnet

Jag har inte sedan 1956 varit bosatt i min barndoms bygd, Vinköl i Skaraborg. Därför kan det förefalla djärvt att skriva om språket i dessa trakter, som jag gjort i boken *Bondeliv och Bondespråk i Skaraborg*. Men min fallenhet för språk har väl bidragit till att jag fortfarande har klara minnen av ord och klanger från min avlägsna barndom. Och en fördel är säkert att min dialekt hos mig lever kvar ofördärvad av senare pålagringar och 'försvenskningar', som har drabbat dem som stannat kvar hemmavid.

Min bok innehåller ingen ordlista, utan allt material är presenterat i fraser som jag en gång avlyssnat eller som jag rekonstruerat för att lyfta fram de vändningar som var gängse på min tid. För att underlätta för läsaren har jag på rikssvenska förtydligat min miljö och våra dåvarande levnadsvillkor. På så sätt är innehållet lika mycket folklöre som lingvistik. För att i någon mån täcka upp det otal dialektord som inte har fått plats i mina fraser, har jag inlett boken med en jämförande analys av dialektens och rikssvenskans skiljaktigheter i fråga om uttal och ordformer.

Någon liknande dubbel för att inte säga trefaldig behandling av en bygds dialekt känner jag över huvud taget inte till. Jag är övertygad om att läsaren ska finna boken både lättläst och intressant. Jag vänder mig dels till de äldre dialektkunniga som med ett roat leende känner igen de uttryck som de, lika väl som jag, har lämnat bakom sig för att anamma ett mer rikssvenskt talspråk, kanske så som det låter bl a i SweDia 2000:s betydligt yngre dialektinspelningar på nätet. Men även den västgöte som själv aldrig har talat genuin dialekt bör ha en god chans att leva med i den språkvärld som jag frammanar, inte minst genom de omfattande förklaringar av tidens liv som inleder varje avsnitt av dialektfraser.

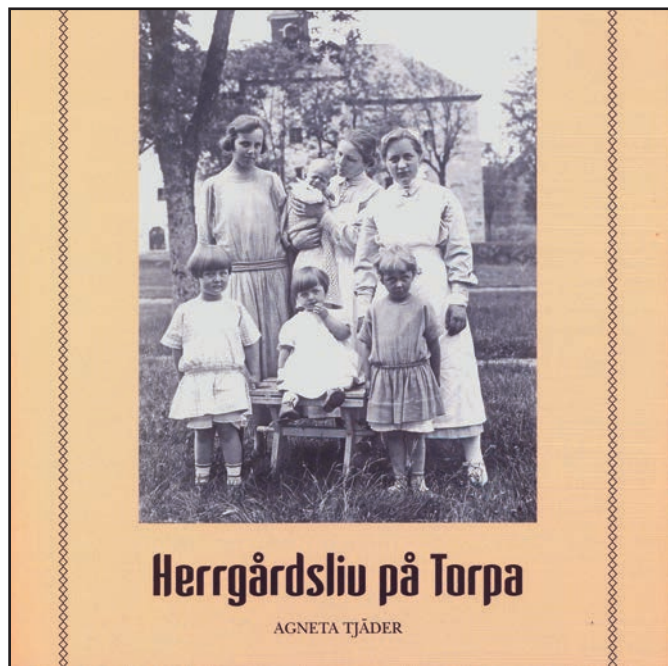
Jag vill se boken som en hyllning både till bygden och dess fordom nog så bondska invånare.

I gångna tider var vi ju nästan alla bönder!

Rune Persson

Boken är på 102 sidor, och kostar 100 kr + frakt.

Herrgårdsliv på Torpa

”Torpa – ett eget litet rike” är inledningskapitlet. Boken är *Herrgårdsliv på Torpa* nyutgiven i dagarna. Agneta Tjäder har satt på pränt berättelser om vardag och fest, seder och bruk under de senaste två århundradena i denna miljö. Många är de stormän som haft sin livsplats på Torpa och egendomen är den Stenbockska ättens stamgods. Torpa stenhus har speglats i Lillsjöns vatten i Långhems socken i mer än 500 år. Efter sjutton generationer är stenhuset ännu i samma släkt, idag ägt av Pehr Zethelius. Förändringens vindar blåste inte minst 1658 då Torpa därefter inte längre kom att vara utpost mot den danska gränsen. Stenhuset övergavs som bostad och på egendomen uppfördes en mer komfortabel barockbyggnad, som i sin tur ersattes 1810. Claes Erik Sparre flyttade med sin hustru och nio barn då in i sitt nybyggda corps de logi med fyrtio rum. Sedan i början av 1960-talet är det gamla trähuset ett minne blott.

Ett mycket rikt bildmaterial inramar en mångfald av livfulla berättelser i boken.

Gerd Ljungqvist-Persson

Herrgårdsliv på Torpa, 120 sidor. Författare: Agneta Tjäder. Utgiven av Ulricehamns Tidning.

Niklas Krantz belönad av Sveriges Hembygdsförbund

Sveriges Hembygdsförbund har tilldelat Lasse Larsson och Niklas Krantz sin förtjänstnål med diplom. Lasse Larsson har under många år verkat för Gunnebo egendom i Mölndal, stadens eget ”slott”. Han skrivit mycket i ämnet, framför allt boken ”Spararna på Gunnebo” (2000). Tyvärr trycktes boken bara i femhundra exemplar med påföljd att den redan är slutsåld. Boken är en raritet och eftersökt. Intresset för Gunnebo är alltsedan början av 1990-talet i stigande. Som sekreterare och sedan ordförande i GunneboVänner har Lasse Larsson gjort stora insatser och gör så än.

Niklas Krantz är samlare, fritidsarkeolog och kulturhistoriker. Han har deltagit i många arkeologiska utgrävningar och ägnar sig åt markundersökningar även i Mölndal. Han bistår ofta museerna med föremål ur sina samlingar. Sedan några år tillbaka är

Kaj Johansson, Niklas Krantz och Lasse Larsson. Foto: Lars Gahrn

han styrelseledamot i Föreningen för Västgötalitteratur. Han har lyckats spåra och förvärva Christina Halls handskrivna visbok, påbörjad 1766. Denna bok inom västgötalitteraturen finns i endast ett exemplar, mycket vackert inbunden i ett tyvärr något slitet samtida band. Visboken kommer så småningom att utges tillsammans med Christina Halls brev. Christina Hall (1749–1825) var husfru i Hallska palatset i Göteborg och i Gunnebo slott i Mölndal. Boken ger värdefulla inblickar i musiklivet i Göteborg (och kanske även på lantstället Gunnebo). Åtskilliga av visorna är hittills inte kända genom andra visböcker.

Förtjänsttecknen utdelades på Mölndals Hembygdsförenings årsmöte den 14 maj av föreningens ordförande Kaj Johansson.

Lars Gahrn

Björketorpbok blir Årets bok?

Styrelsen för Västergötlands Hembygdsförbund har beslutat att till Västergötlands bidrag vid korandet av Årets hembygdsbok 2012 utse Skolans Historia i Björketorps kommun. Hindås – Hällingsjö – Rävlanda. Segraren i denna litterära rikstävling belönas av Sveriges Hembygdsförbund i samband med en ceremoni vid höstens bokmässan i Göteborg.

Boken är sammanställd av en studiecirkel anordnad av hembygdsföreningen och Vuxenskolan under ledning av föreningens sekreterare Dagny Bengtsson, som även svarat för de flesta intervjuerna. Björketorps sockens hembygdsförening är utgivare.

På 226 sidor berättas levande och faktarikt om skolorna främst under tiden fram till 1971 då Björketorp upphörde som egen kommun för att gå upp i Härryda. Boken är luftigt och inbjudande redigerad och till att öka intresset bidrar mängder av intervjuer med elever, lärare och annan personal. Det blir en människornas berättelse om de egna skolorna.

Till detta kommer ett myller av bilder, de flesta av förbluffande bra kvalitet.

Förra året vann ju Västergötland med boken Södra Ving då och nu. Även i år kommer författarna av den segrande boken alltså att hyllas på bokmässan i Göteborg.

Hans Menzing

Skolans Historia i Björketorps kommun. Hindås – Hällingsjö – Rävlanda. Materialet insamlat av en studiecirkel i Björketorps sockens hembygdsförening och sammanställt av Dagny Bengtsson. 226 sidor med mycket fakta och ett myller av oftast riktigt bra bilder.

Hundan så bra hembygdsbok

Hundlöst. Inte en hund syns vid Daretorps kyrka.

Den som hade med sig ett hundkreatur till Daretorps kyrka fick böta 6 riksdaler 32 skilling banko, vilket nog var en rejäl summa 1851. Det var då problemen med kringspringande och lekande hundar inne i kyrkan under högmässan ledde till att sockenstämman beslöt om rejäla böter. Kanske gladdes det särskilt socknens fattiga, sockennämnden och kyrkoväktaren. De fick nämligen dela på pengarna.

Detta kan man lära sig i den nya boken om Daretorp. Bok ett kom 2009 och handlade om hur folket försörjde sig i skogsbygderna genom tiderna. Del två handlar om lokalsamhällets organisationer, men det är mycket roligare än det kanske låter. Boken innehåller mängder av färgstark information som ger en bra bild av livet förr.

Bakom böckerna står en studiecirkel hos Vuxenskolan Tidaholm, som verkar kartlägga sin kommun. Här går man igenom kommunens verksamhet, kyrkan, frikyrkorna, skolan, sjukvård, samfärdsmedel och mycket annat.

Ofta ges en samlande bakgrund som sätter in läsaren i begreppen. Sedan varvas protokoll med färgstarka och mustiga minnen som visar verkligheten bakom protokollen. Och i vart fall vi som varit med några år känner igen åtskilligt. Som hur vi barn tvingades i fiskleverolja, det hjälpte mot den fruktade engelska sjukan eller Skrevan som den hette på folkspråk. Det vill säga de flesta av oss svalde motvilligt trots nyttan, men här berättas om Errold Lundgren som gillade fiskleveroljan så mycket att mamma fick gömma flaskan för honom.

Kartor och ett myller av bilder hjälper till att ge liv och faktabakgrund åt skildringarna.

Hans Menzing

Daretorp. Del II. Författare: Deltagare i en studiecirkel kring Daretorps historia i regi av Vuxenskolan Tidaholm. Utgivare och redaktion: Studieförbundet Vuxenskolan. 200 sidor i stort format.

Tim G. S. Schröder
Rara Böcker, Handskrifter,
Tryck & Teckningar

Internetantikvariat
www.timschroeder.se
antikvariat@timschroeder.se
Tel: 0709285228

Björn Lippold årets Tengelandstipendiat

Björn Lippold är årets Tengelandstipendiat. Bild: Jan-Olof Berglund.

Ibland har han kallats knektarnas Västgöta-Bengtsson, och det är inte fel. Björn Lippold i Lundsbrunn har samma förmåga som Västgöta-Bengtsson att berätta levande så att åhörarna nästan ser de gamla människorna framför sig i glädje och sorg. Musigt och med massor av humor målar han upp livet i de gamla soldattorpen och lyfter även fram soldathustrurnas hjälteinsatser när gubbarna är borta och slåss. Själv skämtar denne kännare av bygdens militära historia gärna om att han var malaj i lumpen. För sina insatser kring knektar och knektaliv tilldelades Björn Lippold 2013 års Tengelandstipendium i samband med Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma i Tranemo, och skälen är många. Framför allt förstås det soldatregister han startade 1983 med Stifts- och landsbiblioteket i Skara som bas. Detta projektjobb blev så lyckat att det blev förebild för liknande forskning i hela landet.

Hans mångåriga arbete med Garnisonsmuseet i Skövde, nu utlokaliserat till Axvall, är ett annat tungt argument och till detta kommer massor av föredrag som spritt kunskap om knektarnas liv. Detta har också skildrats i flera böcker, senast boken Soldatliv med illustrationer av Leif Holgersson.

Stipendiet är Västergötlands Hembygdsförbunds finaste utmärkelse och har sitt namn efter hembygdsforskaren Folke Tengeland, Tengene, Grästorps, som under 20 år var redaktör för förbundets tidning Västgötabygden. Han avled hastigt i november 1979 efter att sin sista dag ha tilldelades Skaraborgs läns landstings kulturstipendium. Dessa pengar skänktes av familjen till en stipendiefond att utdelas till förtjänta personer i samband med förbundets årsmöte. Tengelandstipendiet, har delats ut varje år sedan 1981.

Hans Menzing

Antikvariat Wetter
Göran Midman Hjo
Västgöta- & Vätternlitteratur
Litografiska tryck,
Tersner, J A Berg, G Mellin, Billmarck
Tunnbindaregränd 1 A
544 30 Hjo
www.antikvariatwettern.dinstudio.se
0503-655895, 076-5547970
www.bokborsen.se

Västgötalitteratur från Mölndal

Staden Hjo vid Vättern satsar på kulturen i samband med sitt 600-årsjubileum 2013. Kvarteret Pedagogien kommer att bli "Kulturkvarteret". Tre byggnader kommer att byggas samman till ett stort kulturhus, som även i fortsättningen ser ut som tre byggnader, så att småstadens karaktär bevaras. Föreningen för Västgötalitteratur valde att förlägga sitt årsmöte 2013 till den livaktiga kulturstaden vid Vättern. Med mer än 1500 medlemmar är Föreningen för Västgötalitteratur Sveriges största förening med ett landskap som intresseområde. Föreningar med inriktning på landskapets litteratur finns även i Dalsland och Värmland. Mycket överraskande för mig kom Mölndal med på årsmötet flera gånger.

Årets vackraste västgötabok

Föreningens styrelse utser varje år "årets vackraste västgötabok". Styrelseledamöterna tiger som muren och avslöjar inte förrän på årsmötet, vilken bok, som man har stannat för. Vilken bok hade man valt i år? Skattemästaren Sven-Olof Ask kom fram med ett väl inslaget paket. Han öppnade paketet och drog fram den Gunnebo-bok, som gavs ut under 2012. Titeln är: Gunnebo: Historien, hantverket, trädgårdarna, maten. Författarna är Ewa Kewenter och Gunnel Carlson. Fotografierna är Ralf Turander och Tomas Yeh. Tre andra personer har medverkat, nämligen Patrik Sewerin (med recept), Katja Palmdahl (som matstylist) och Christina Nilroth (som projektledning). Boken är en foliant på 256 rikt illustrerade sidor.

Fem diplom skulle utdelas

Föreningen hade ordnat fem inramade diplom, ett till bokförlaget Arena, två till författarna och två till fotografierna. När utgången av valet hade kungjorts, visade det sig emellertid, att inte någon var där för att hämta diplomerna. Författarna för en västgötaklimax var överhängande, men ordföranden Johnny Hagberg erinrade sig tydligt, att åtminstone en företrädare för Mölndal fanns i salen, nämligen Lars Gahrn. Han räddade då situationen genom att be mig att berätta litet om Gunnebo och arbetena där. Jag fick också i uppdrag att lämna in diplomerna på Gunnebo för vidare befordran.

"Stolar från Lindome" dryftades

Enligt vad som berättades för mig hade även boken "Stolar från Lindome" (av Birgitta Martinius) legat mycket bra till under överläggningarna. Styrelseledamöterna lär ha varit mycket förtjusta i Sofia Änghedes vackra fotografier av gamla stolar från Lindome. Visserligen är det så, att Lindome tillhör landskapet Halland, men eftersom socknen tillhör Mölndals stad, vars övriga kommundelar Mölndal och Källered tillhör Västergötland, ansåg sig styrelseledamöterna ändå kunna ta denna bok under allvarligt övervägande. Anledningen till att boken "Stolar från Lindome" avfördes ur meningsutbytet var, att boken hade tryckts i Slovenien. Västgötalitteratur måste inte alls vara tryckt inom landskapet, men den bör åtminstone vara tryckt inom Sverige. Föreningen är nog med, att vi skall ha kvar tryckerier och arbetstillfällen inom Sverige.

Göran B Nilsson och Nils Hasselskog

Vid varje årsmöte bjuds på föredrag. Denna gång höll Göran B Nilsson ett föredrag om grönköpingsförfattaren och skalden Nils Hasselskog. Grönköping lär ju ligga mellan Skövde och Hjo, och staden Hjo har utsett sig till verklighetens Grönköping. Det är djärvt och – har det visat sig – mycket klokt. Hjovalen och andra tillställningar med "Grönköpingsällskapet" inblandat har dragit mycket folk till den trevliga och välbevarade småstaden med äldre trähusbebyggelse. Göran B Nilsson har tillsammans med Mar-

tin Kylhammar utgivit både dikter av artiklar av Nils Hasselskog. Föredraget präglades av stor sakkunskap och vana att hålla föreläsningar. Föredragshållaren avslutade med att föreslå föreningen att sätta upp en minnestavla på det hus i Herrljunga, där Nils Hasselskog hade börjat att skriva om Grönköping.

Får vi be om en minnesplatta i Mölndal?

Då reste jag mig upp och sade, att jag visserligen helhjärtat instämde i detta förslag, men att jag ville komplettera det med förslaget, att en minnestavla måtte uppsättas även på det hus i Mölndal, där Hasselskog bodde från 1930 till sin alltför tidiga död 1936. Huset (Häradsgatan 19) är ett kulturminne i sig och dessutom ytterligare minnesvärt genom Nils Hasselskog. Visserligen är Mölndalsborna litet försiktiga med att tala om Hasselskog, eftersom folk kan tro att Mölndal skulle vara Grönköping, men i själva verket visste författaren inte mycket om Mölndal. Desto mer visste han om Göteborg. Han arbetade nämligen där som lärare. Göran B Nilsson tyckte, att två minnesplattor skulle vara dubbelt så bra. Vi låter förslaget gå vidare. Göran B Nilsson och jag önskar två minnesplattor – minst! – över Nils Hasselskog. Visst kan man räkna även minnestavlor som västgötalitteratur (i tablettformat)!

Lars Gahrn

★

Naturligtvis är det böckernas förtjänster som bedöms, inte tryckorten. Boken om Yngre Västgötalagen är tryckt i Estland, men den är värd ett pris.

Så att boken om Lindomestolarna inte blev årets vackraste Västgötabok berodde inte på att den var tryckt i Slovenien, utan bland annat på att Lindome inte är västgötskt. Det fanns flera mycket, mycket bra Västgötaböcker att välja på och bland dem vann boken om Gunnebo.

Hans Menzing

Sammanställande i kommittén för årets vackraste Västgötabok.

Stenmangel och dödande knapp

Världens kanske största stenmangel väjde förstås tungt när Hembygdsföreningen i Horred, Istorp och Öxnevala utsågs till Årets hembygdsförening av Västergötlands hembygdsförbund. Föreningen passar samtidigt på att fylla 50 år och ger ut en liten jubileumsskrift om de gångna årens verksamhet. Föreningen bildades 1963 bl a för att rädda ryggåstugan Kilastugan från 1700-talet. Utöver den så har man torpet Kärleken, en skvaltkvarn, en backstuga samt Klockaregården i Horred.

Där finns inte bara ett innehållsrikt museum med bland annat alltså en stenmangel som kan vara världens största. Där finns även karolinen Nordstierna, i en skyltdockas gestalt. Denne karolin förknippas med den kulknapp som hittades på 1920-talet och som möjligen orsakade Karl XII:s död.

Men framför allt är Klockaregården ett kulturcentrum i Horreds kyrkby. I ladugården pågår studiecirkel i handvävning och där finns en snickarbod för kurser. I bostadshuset hålls möten av alla de slag.

Om detta och mycket annat handlar denna intressanta jubileumsskrift.

Hans Menzing

Hembygdsföreningen för Horred, Istorp och Öxnevala. Jubileumsskrift 50 år. Författare och utgivare: Hembygdsföreningen. 36 sidor.

En häradshövding med betoning på hövding

HÄRADSHÖVDING BENGT WOLTER HESSLES MINNESANTECKNINGAR

REDIGERADE AV
GÖRAN B NILSSON

Bengt Wolter Hesse (1796–1881) var en prästson från Västergötland, som år 1813 sändes till Uppsala för att studera juridik. Redan 1815 inledde han sin långa domarkarriär med tjänstgöring i Göta hovrätt fram till 1829 då han utnämndes till häradshövding i Marks, Vedens och Bollebygds domsaga i Älvsborgs län, ett ämbete som varade i närmare 50 år.

Men detta var långt ifrån nog för en man, vars initiativkraft och ledaregenskaper gjorde Bengt Wolter Hesse till en tidstypiskt liberal förgrundsgestalt inom triangeln Borås–Göteborg–Alingsås. Här initierade och ledde han föreningar och bolag för nybygge av landsvägar och järnvägar, för skogsvård och för uppodling. Särskilt ivrade Hesse för jordbrukets intressen och såg självklart till att förvandla sitt gods Hjelmared (nu Hjälmarreds folkhögskola) till en mönstergård. Framför allt grundade han ”Elfsborgs m fl läns Hypoteksförening” (1850). Det var ett storföretag, som under hans långa ledarskap främjade en kraftfull modernisering av det dåtida Sveriges huvudnäring genom att låna upp och förmedla långsiktigt kapital från den internationella kreditmarknaden.

Ett politiskt kvitto på sitt stora anseende kunde Hesse inte få förrän 1866, då fyrståndsriksdagen avskaffades och den vitala 70-åringen invaldes i den nya tvåkammarriksdagens Andra Kammare. Men där väntade ett bittert bakslag för honom och för den bildade och burgna medelklassens framstegsvänliga program. Den ”liberala högkonjunkturen” tog slut, då de klassmedvetna småbönderna snabbt lade beslag på majoriteten i Andra Kammaren, som Hesse lämnade med 1869 års riksdag.

Från alla dessa arenor ger Hesse avslöjande inblickar bakom kulisserna. I hans memoarer saknas inte heller dramatiska inslag, som när han som ung lägger sig i i bakhåll för den svärfångade borgmästaren i Falköping, eller när han nästan blir strypt av en engelsk kurir i Eklanda gästgivargård.

”En klok och kraftfull man”, summerar professor Göran B Nilsson i sin inledning, ”vars minnesanteckningar kännetecknas av skarp iakttagelseförmåga och lidelsefri saklighet i en ovanligt osminkad framställning.”

Häradshövding Bengt Wolter Hessles minnesanteckningar utges här i moderniserad form men med bevarad tidsfärg och därtill rikligt försedd med kommentarer och förklaringar, som underlättar läsarens förståelse.

Utgivare är Föreningen för Västgötalitteratur. Boken omfattar 152 sidor och är rikt illustrerad. Pris 150 kr.

PETER ADOLF HALL

”Borås störste son” – ”Miniatyrmåleriets mästare”

Peter Adolf Hall – hur var han som
konstnär och som människa?

Sven Collin i Tölsjö har forskat mycket kring Hall och försöker här att svara på dessa frågor. Detta är bara en inledning och artikeln i sin helhet kan du läsa på www.vastgotalitteratur.se

Peter Adolfs barndoms- och ungdomstid

Denna sommar förrättar Carl Linnaeus – på ”Rikens Höglöflige Ständers Befallning” – sin *Wästgöta Resa*. På kvällen den 4 juli 1746 kommer Linnaeus och hans följeslagare fram till Borås. Skildringen av besöket i Borås, som avslutas på eftermiddagen följande dag, omfattar drygt fem sidor i Natur och Kulturs Klassikerserie Levande litteratur Carl von Linné *Västgötaresa*, Stockholm 1965. Det som är av intresse att citera i detta sammanhang är följande: ”Studerande voro här få eller inga, som höllos vid akademien; ty den idoge borgaren hade sett de studerandes trängsel i stiftet och därför lärt sina barn arbeta och handla, som aldrig gör något trångmål.” Låt oss genast konstatera att Peter Adolfs far, handelsmannen och rådmannen Petter Börjesson Hall utgjorde ett undantag. Han ville ge sina båda söner, Peter Adolf och dennes två år yngre bror, Birger Martin, en god utbildning. Kanske kan man rent av förmoda att Peter Adolf, då sju år gammal, såg Linnaeus och hans följeslagare, då de vandrade runt i Borås, där inte minst de tre färgerierna tilldrog sig dennes uppmärksamhet.

Den 27 augusti 1750 inträffade en sorglig händelse inom familjen Hall. Denna dag avled gossarnas mor, Eva Margareta Hall, vid endast 36 års ålder. För den elvaåriga Peter Adolf och för hans två år yngre bror samt för systemen Eva Helena, endast sex år gammal, blev sorgen säkerligen stor och moderns tidiga död kan sannolikt ha fått en inte oväsentlig betydelse för hans utveckling.

Så inträffade ännu en händelse som skulle påverka det Hallska hemmet. Rådman Petter Börjesson Hall blev nämligen 1751 utnämnd till riksdagsman för Borås stad under riksdagen 1751–1752. Fadern for till Stockholm, troligen i god tid före riksmötets öppnande den 16 september, och då följde Peter Adolf och sannolikt också hans yngre broder Birger Martin med fadern till huvudstaden. Därifrån fortsatte sönerna till Uppsala där de togs om hand av sin morfar, rådmannen Adolf Wargentini. Under tiden fram till i april 1753 kan man förmoda att både Peter Adolf och Birger Martin bedrev studier under ledning av någon av morfadern anställd informator. Den 6 april detta år inskrevs den då fjortonårige Peter Adolf enligt Västgöta nations matrikel som student vid Uppsala universitet. Det är troligt att Birger Martin samtidigt inskrevs vid universitetet. Där skulle de komma att studera medicin och naturalhistoria under ledning av Carl Linnaeus åren 1753 till 1755.

Ett skånskt exlibris åt en museiman från Göteborg

Den venezolanske frihetskämpen Francisco de Miranda uppmärksammas av många runtom i världen. Bland de mest intresserade finns Harald Forodden från Singsås i Gauldal i Norge. År 2012 besökte han Gunnebo slott i Mölndal för att uppleva den herrgård, som Francisco de Miranda hade besökt 1787. Forodden föreläste samma dag i ämnet, dels i Kvarnbygården i Mölndal, dels för frimurarnas forskningsgrupp i Göteborg. Forodden äger den svenska översättningen av de Mirandas dagbok från Sverige och Norge, men flitigt bruk av denna bok hade förvandlat den till "filler". Ordet fylla är välkänt även från Bohuslän och Halland. Det betyder "trasa". Han behövde en ny bok, inhandlade en sådan och fann i sitt nyförvärv ett exlibris. Där stod Göran Axel Nilsson. Av boken hade han inhämtat, att denne man hade haft med dess tillkomst att göra, men för att få reda på mer vände han sig till mig.

Skånsk härkomst

Göran Axel-Nilsson (1907-1999) var en legendarisk museiman, mellan åren 1946 och 1972 chef för Röhsska konstsöjdmuseet i Göteborg. Hans far Axel Nilsson hade på sin tid byggt upp detta museum. Göran Axel-Nilsson växte upp i Göteborg, och här kom han att utföra sin livsgärning som museiman. Här avled han också år 1999. Utomstående betraktade honom som göteborgare, men själv såg han kanske inte riktigt så på saken. Här kommer hans exlibris in i bilden.

Fadern hette Axel Nilsson och var en äkta skåning. Som museiman skissade han av många hus, inredningar och landskapsbilder, bland annat en skånsk "pilevall", det vill säga en rad pilar planterade utefter en väg som vindskydd. På vintern, när snön låg i drivor över de skånska slätterna, stod pilarna där och markerade för de vägfarande var vägarna gick fram. Denna teckning blev sonen Görans exlibris.

Vacker västgötabok

Både Axel Nilsson och hans maka Berta, född Cavallin, var skåningar och tillhörde skånska släkter. När Berta var havande, bodde hon och maken i Stockholm, där Axel arbetade på Nord-

iska museet. Sonen föddes dock i Lund. När Görans son Christian många år senare skulle födas, skickade Göran ner sin fru till Skåne, för att deras barn skulle födas i Skåne och bli riktig skåning. Även Christian föddes därför i Lund. Båda blev på detta sätt äkta skåningar. Görans dotter Louise Brodin har skrivit en omfattande levnadsteckning över sin farfar: *Louise Brodin, Axel Nilsson: Museiman och föregångare* (2011, 248 rikt illustrerade sidor). Boken är vackert illustrerad med fotografier av närmast konstnärlig klass, tagna av Håkan Berg, teckningar och faksimil. Den måste utan vidare räknas till västgötalitteraturen, ty både far och son gjorde sina viktigaste insatser på Röhsska konstsöjdmuseet, båda som museichef. Mycket handlar om Göteborg.

Skåne betydde mycket

Familjens medlemmar kände sig dock som skåningar och hälsade på släkten i Skåne så ofta tillfälle bjöds. När Göran i sinom tid skulle läsa vid universitet, läste han som ni förstår i Lund. I Louise Brodins bok finns Axel Nilssons teckning av den skånska "pilevallen" återgiven, liksom även ett exlibris, som Axel Nilsson har ritat åt sin vän Adolf Roth, far till Stig Roth, som under många år var chef för Göteborgs historiska museum (nu Göteborgs stadsmuseum) och god vän med Göran Axel-Nilsson. Även på denna bild ser man en pilevall. Dessutom ser man ett skånskt kyrktorn med trappstegsgavlar. Skåne betydde mycket för både far och son, men de kom att verka i Göteborg, och ett skötebarn blev herrgården Gunnebo i grannstaden Mölndal. Därför har en bok från en skånskättad museiman i Göteborg hamnat hos en norsk Francisco de Miranda-expert, som intresserar sig för Gunnebo i Mölndal. Ordspåket "Habent sua fata libelli" (Böckerna har sina öden) må vara slitet, men i detta sammanhang vore det närmast fel att inte anföra det.

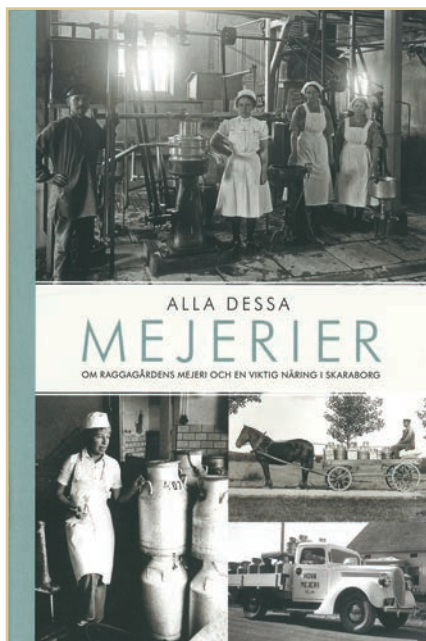
Vad är göteborgarna?

Far och son kände sig som skåningar, och givetvis har även Göteborg betytt en hel del för dem. Med säkerhet kände de sig dock inte som västgötar. Göteborg är visserligen en stad i Västergötland, men många göteborgare tror att Göteborg ligger i Bohuslän, och känslan för Västergötland är svag hos dem alla eller så gott som alla. Man ser Göteborg snarare som en del av Västkusten. (Förhållandena är dock numera ytterst invecklade och förvirrande. Sedan Göteborg på senare år har införlivat hela Hisingen med staden, ingår nämligen delar av Bohuslän i Göteborg, eftersom större delen av Hisingen tillhör Bohuslän och är gammalt norskt land.) Samhörighetskänslor är en invecklad fråga, särskilt i Göteborg. Göran Axel-Nilssons exlibris är ett av många vittnesbörd i denna fråga.

Lars Gahrn

Bert Moberg
Antikvariat
Alltid minst 20.000 böcker i affär och lager.
Sökserbice av böcker.
Köper böcker, större boksamlingar
samt gamla svenska bykort.
Korrekt värdering
Österlånggatan 21, Borås • Tel 033-13 02 50
Öppet: månd-fred 13-18, lörd 10-13

God ost i väst

Ingen man ansågs värdig att få vara med när osten gjordes, berättar Olaus Magnus på 1500-talet, och ända fram mot slutet av 1800-talet var mejerinäringen en kvinnlig domän. Och det var gott om mejerier, under storhetstiden låg en tredjedel av landets mejerier i Skaraborg. 1925 fanns här 524 mejerier, men sedan började mejeridöden härja.

I Holmestad utanför Götene har Holmestads hembygdsförening skapat Sveriges enda

mejerimuseum som visar ett mejeri i någorlunda ursprungligt skick. Det är egentligen ett monument över ett mejerimisslyckande, Raggagårdens mejeri uppfördes 1929, och det var då som mejeridöden började härja. Så redan 1940 tvangs det slå igen, främst kanske för att det var svårt att få mjölk till mejeriet eftersom allt fler bönder levererade till andelsmejeriet inne i Götene.

Bortglömt kvinnoyrke

Sedan stod mejeriet länge övergivet. Och det gjorde det kanske

lättare att återskapa det till hur det var på 30-talet. Med stöd från en rad håll, bland annat från Länsstyrelsen och ett Leaderprojekt, skapades det mejerimuseum som invigdes hösten 2010, och som inte minst är ett minne över ett idag nästan bortglömt kvinnoyrke, mejerskans.

Att museet hamnar i våra trakter är naturligt. Redan Olaus Magnus slog ju fast inga i Norden gjorde ost som kunde jämföras med västgötarnas (fast han skrev det krångligare och sirligare). Det goda ryktet stod sig och som mest tillverkades här hälften av all ost i Sverige.

Nu har Eric Julihn samlat sitt vetande i ett faktarikt men ändå mycket lättläst häfte med massor av härliga gamla bilder från mejerier runtom i bygder. Och på de flesta bilderna dominerar kvinnorna.

Åtta mejerier

Jag är gammal nog att rentav ha sommarjobbat på ett litet skaraborgskt mejeri i Arentorp, och det roliga är att boken ibland rentav återger en del av stämningen i arbetet. För även vi kämpade med att tillverka ost av främsta slag.

Häftet Alla dessa mejerier ger en mycket allsidig och levande bild av en mycket viktig epok i Skaraborgs historia, det vimalade av mejerier och enbart i Holmestad lär det ha funnits åtta mindre mejerier, däribland Raggagårdens. Inte minst fånglar de många bilderna från tiden när det mesta gjordes för hand och mjölken levererades av bönderna på hästskjutsar med en präktig ardenner som dragare. Dessutom får man en bra beskrivning av mejerimuseet i Holmestad.

Kort sagt, en mycket bra skrift i all sin enkelhet.

Hans Menzing

Alla dessa mejerier. Om Raggagårdens mejeri och en viktig näring i Skaraborg. Text: Eric Julihn. Projektledare: Anna Johansson. Formgivning: Britt A Lindegårdh. Utgivare: Holmestads hembygdsförening. 24 sidor och illustrerad. Pris 20:- + porto.

Värva en ny medlem – få en bok som tack!

Vår förening behöver ständigt påfyllnad av nya medlemmar. Vi har drygt 1 500 betalande medlemmar – en mycket bra siffra! Många kan bli fler – och kanske med Din hjälp!

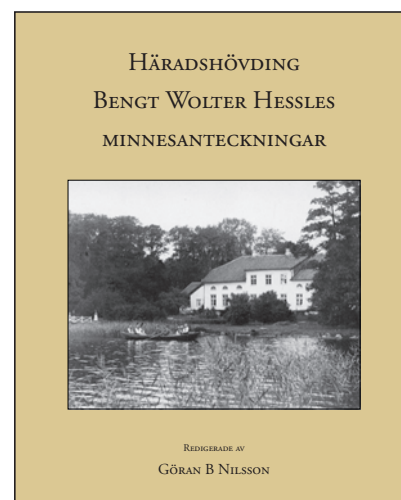
Värva en ny medlem – så sänder vi Dig vår senaste bokutgåva – *Häradshövding Bengt Wölter Hessles minnesanteckningar*.

Mer om denna bok kan Du läsa på sidan 18 i detta Meddelande.

Medlemsavgiften är oförändrad – 100:-/år. Avgiften är oförändrad sedan mitten av 1990-talet...

Värva en ny medlem – meddela oss namn och adress (skicka en email till sven-olof.ask@tele2.se eller meddela via brev Box 325, 532 24 Skara), så skickar vi ett välkommen till den nye medlemmen.

Som tack får Du därefter kostnadsfritt vår nyutkomna bok!

Nu är Varnhems klosterkyrkas virtuella rundtur samt bilderna publicerade på Google:
<http://goo.gl/maps/KPXoI>

Nu kan man vandra omkring i Skara domkyrka virtuellt. Visst är det fantastiskt!
<http://goo.gl/maps/I3Aaq>

Västgötalitteratur på Facebook

Hittills har 40 personer anslutit sig som ”vän” till Västgötalitteraturs Facebooksida.

Du som är med i Facebook – skriv Västgötalitteratur i rutan, så kommer vår facebook sida fram.

Där kan Du följa aktuella händelser i föreningen och även göra egna inlägg om västgötalitteratur. Du kanske vill lyfta fram en ny bok, eller eftersöka en gammal dito.